



I. KÖRFEZ SAVAŞI'NDAN (1990- 91) - 11 EYLÜL SÜRECİNE ABD'NİN IRAK POLİTİKASI VE BUNUN TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ



Mehmet ÖZTÜRK*

ABSTRACT

This article explains that events of The First Gulf War (especially from 1990 to Semtember 11), the Iraq politics of USA and Turkish and American relations at this process. Also this study aims to explain that before and then of The First Gulf War and mutual relations and these relations results of Turkey-USA-Iraq.

Key Words: Turkey, USA, Iraq, The First Gulf War, relations.

ÖZET

Bu makale; özellikle 1990'dan 11 Eylül'e kadarki Birinci Körfez Savaşı olaylarını, ABD'nin Irak politikasını ve bu süreçte Türk-Amerikan ilişkilerini açıklamaktadır. Ayrıca bu çalışma; Birinci Körfez Savaşı öncesi ve sonrasını ve Türkiye-ABD-Irak'ın karşılıklı ilişkilerini ve bu ilişkilerin sonuçlarını açıklamayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, Irak, Birinci Körfez Savaşı, ilişkiler.

1.GİRİŞ

Irak'ın 2 Ağustos 1990'da çeşitli sebeplerle Kuveyt'i işgal etmesiyle, Körfez Bölgesi'nde yeni bir buhran oluşmuştur. Irak'ın geri çekilmeye yanaşmaması sonucu 17 Ocak 1991'de ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin müdahalesiyle başlayan I. Körfez Savaşı'ndan 11 Eylül'e ve hemen ardından yaşanan gelişmelere kadar ki süreçte ABD'nin Irak politikası ve bunun Türk-Amerikan ilişkilerine etkilerini incelemeyi amaçlayan çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Bu çalışmada; "I. Körfez Savaşı (1990-91)" başlığı taşıyan ikinci bölüm kapsamında; Birinci Körfez Savaşı'na götüren krizin gelişim seyrine, Irak'ın Kuveyt'i işgaline ve ABD'nin tutumuna, BM kararlarına ve arabuluculuk girişimlerine değinilmiştir. Üçüncü bölümde; BM Müdahalesi, Çöl Fırtınası Harekâtı, (1991 Körfez Savaşı) ve Irak'ın hataları incelenmiş ve dördüncü bölümde ise; Körfez Krizi'nde ABD'nin Irak'a yönelik izlemiş olduğu politikaların Türkiye ve Türk-Amerikan ilişkilerine yansımaları ele alınmıştır.

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi, S.B.E. , Uluslararası İlişkiler A.B.D. , Araştırma Görevlisi.



1991-2001 yılları arası (I. Körfez Savaşı sonrası) gelişmeleri inceleyen beşinci bölümde; Basra Körfezi'nde oluşan yeni dengeler incelendikten sonra altıncı bölümde; Irak'a BM yaptırımları ve ABD'nin Irak'a yönelik politikalarıyla bağımlı bu gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları incelenmiştir.

Çalışmanın yedinci bölümünde ise; çalışmanın ana eksenlerinden birini oluşturan ABD'nin Irak politikası, 11 Eylül süreciyle yeniden şekillendiği için bu dönemin gelişmeleri de incelemeye alınmıştır. Ayrıca bu bölümde; 11 Eylül ve hemen sonrası Amerikan politikalarındaki değişim, ulusal ve uluslararası konjonktür çerçevesinde incelenmektedir. Sekizinci ve son bölümde ise; 11 Eylül'den ABD'nin Irak işgaline kadar ki süreçte Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri incelenmiştir.

2. I. KÖRFEZ SAVAŞI (1990-91)

Krizle götüren ve de I. Körfez Savaşı'nın meydana gelmesinde en öne çıkan gelişmeler şöyle özetlenebilir:

- 1980-1988 Irak-İran Savaşı'nda, İran'ın savaşın başlarında Irak harekâtını püskürtmek karşı taarruza geçmesi neticesinde ABD'nin açıkça Irak'a destek vermeye başlaması,
- Bundan sonraki süreçte ABD'nin Irak'ın silahlanmasına göz yummasının etkisinden cesaret alan Saddam'ın; Batılı devletlerdeki iç politik istikrarsızlıktan yararlanmak istemesi,
- Saddam'ın, Kuveyt'e yönelik tarihsel bir bağı öne sürmesi,
- Irak'ın, Kuveyt'in üretimini artırarak petrol fiyatlarını düşürmesinden olumsuz etkilendiğini öne sürmesi,
- Irak, İran Savaşı'nda Kuveyt'ten aldığı borçları Kuveyt'in silmemesi gibi sebeplerle 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiş ve ardından 19. ili olarak ilhak ettiğini açıklamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çekilmesi kararına uymaması sonrasında, 17 Ocak'ta ABD önderliğindeki müttefiklerin Çöl Fırtınası Operasyonu (hava harekâtı) ve 24 Şubat'tan sonra da kara harekâtı sonucu yenik düşen Irak, BM Güvenlik Konseyi'nin 12 kararını da kabul etmek durumunda kalmıştır. Yine aşağıda değinileceği gibi arabuluculuk girişimlerinin başarısızlığı, Irak'ın bu savaşta hataları ve bütün bu gelişmelerin Türkiye-ABD ilişkilerine yansımaları belirleyici faktörler olmuştur.

2.1. Irak İle Kuveyt Arasındaki Sorunların Temeli ve Körfez Krizi'nin Doğuşu

Kuveyt'i işgal gerekçelerinin çoğu, Saddam'ın kendine göre haklı nedenlerine dayansa da aslında bunun tarihsel kökenli bir sorun olduğuna, Irak'ın 1932'de Kuveyt'le birleşme tasarısı ve 1961'deki ilhak girişimleri şahitlik eder.

Saddam döneminde, Irak'ın Kuveyt'i ilhak etmek istemesinin nedenlerinden bir tanesi, Kuveyt'in İngiltere tarafından oluşturulmuş yapay bir devlet olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Nitekim Saddam, bu hatanın düzeltilmesi amacı ile iki ülkenin birleştirilmesi (hatta Irak Kuveyt'le arasındaki 130 millik sınırın çizilmesine yanaşmadığı gibi Fao'nun batısında kalan ve Kuveyt'e ait Bubiyan ve Varba adalarını kendisine bırakılması için baskı yapıyordu) için mevcut konjonktürün uygun olduğunu düşünmüştü. Irak'ın, Bubiyan ve Varba adalarına sahip olmak istemesinin nedenlerinden birincisi; bu adaların kara suları ve kıta sahanlığı alanlarındaki petrol yataklarına ulaşmada önemli bir konumda olmalarıdır. İkinci bir nedeni ise; Irak'ın, Körfez'de daha fazla kıyıya sahip olmak (bu adalar Umr Kasr limanının ağzında oldukları için limana giriş ve çıkışın kendi denetiminde olmasını)



istemesisidir.¹ Hatta 1981’de Kuveyt’e, bu 2 adanın 99 yılığına Irak’a kiralanmasına karşılık Kuveyt sınırlarının Irak tarafından tanınmasına yönelik teklifte bulunulmuş ama Kuveyt bunu reddetmişti.²

Bir başka neden ise; OPEC içinde petrol fiyatları politikası konusundaki düşüncelerde farklılıkların su yüzeyine çıkmaya başladığını gösterir bir şekilde, Kuveyt ve BAE ihracat kotalarından daha yüksek üretim kapasitesine sahiplerdi ve mevcut petrol fiyatlarını sürdürmeyi istiyorlardı. Irak ise, kendi üretim kapasitesi içinde daha iyi üretim yapabilmek için fiyatların artırılması için baskıda bulunuyordu. Bu amaçla Irak’lı yetkililer, üretimlerini düşürmeleri ve fiyatların varil başına 18 dolardan 20 dolara yükseltilmesi için Körfez ülkeleri hükümdarlarıyla kulis çalışması yaptılar. Ama bu devletler bunu yapmada isteksizdi.³

Nitekim Saddam, 17 Temmuz 1990’da, bu ülkelerin aşırı üretimlerinin Irak’a maliyetinin 14 milyar dolar olduğunu ileri sürmüştü. Ayrıca Irak, Kuveyt’in kendi topraklarında petrol kuyuları açarak petrolünü çaldığını (özellikle Rumeyla bölgesinden) ve buna karşılık 2,4 milyar dolar tazminat istiyordu. Temmuz ortasından itibaren sınıra asker yığmaya başlayan Irak’ın amacı, İran’la yaptığı savaşta elde ettiği desteği fırsat bilerek Kuveyt’in petrol kaynaklarını ele geçirip neredeyse dünya petrol fiyatlarını tek başına belirleyebilecek bir konuma gelmek ve bölgenin süper gücü olmaktı.⁴ Kaldı ki Irak, İran’la yaptığı savaşta 80 milyar dolarlık dışarıya borç yapmıştı ve bunun 30-40 milyar doları Kuveyt ile Suudi Arabistan’a idi. Saddam’a göre bu iki devlet bu paraları “yardım” olarak verdikleri için borç olamazdı, bunlar sonradan borç haline getirilmişlerdi.⁵ Böylece Irak olası bir savaşla bu borçtan da kurtulmuş olacaktı.

ABD’nin Bağdat Büyükelçisi’nin, 28 Temmuz 1990’da Saddam’la görüşmesinde Araplar arasındaki sorunlara karışmak istemediğini belirtmesi ve 2 gün sonra Bağdat’tan ayrılması ve dahası ABD yönetiminin, Irak’ın Kuveyt sınırına asker yığdığını bilmesine rağmen bir uyarıda bulunmaması, ABD’nin bilinçli olarak Irak’a yeşil ışık yaktığı şeklindeki görüşleri ortaya çıkardı.⁶ Ayrıca, BM Genel Sekreteri’ne de bu konuda bilgi verme lütfünde bulunmamıştır.⁷

Kriz dönemi, Irak’ın Kuveyt’i işgali ile kara savaşı sonucu Kuveyt’i boşaltmasına kadar geçen yaklaşık 7 aylık periyodu (Ağustos 1990-Şubat 1991) kapsamaktadır.⁸

2.2. Irak’ın Kuveyt’i İşgali, BM Kararları ve Arabuluculuk Girişimleri

2.2.1. Irak’ın Kuveyt’i işgali ve ABD’nin tutumu

2 Ağustos 1990’da ansızın Kuveyt’e girerek işgale başlayan ve bu ülkede kontrolünü sağlamlaştırmak için harekete geçen Irak, 8 Ağustos’ta bu ülkeyi ilhak ettiğini, 28 Ağustos’ta da 19. vilayeti olduğunu ilan etmiştir.⁹

¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa yayınları, 2004, s. 572-574.

² Fahir Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Alkım yayınları, 1999, s. 879.

³ Marion Farouk Sluglett-Peter Sluglett, *Iraq Since 1958-From Revolution To Dictatorship*, London/New York: I.B.Tauris & Co Ltd Publishers, 1987, s. 281- 282.

⁴ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 575.

⁵ Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 879.

⁶ *Türk Dış Politikası Cilt: II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayınları, 2003, s. 255.

⁷ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 575.

⁸ Oğuz Eriş, “Körfez Krizi ve Türkiye’de Karar Alma Süreci”, *Değişen Dünya ve Türkiye*, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Bağlam yayınları, s. 249.



ABD'nin 1970'ler boyunca dış politikasına hâkim olan Nixon Doktrini stratejisini terk ederek daha aktif bir tutum benimsemiş ve bölgede askeri varlığını artırmaya başlamış olması bile bölgede yeni bir krizin oluşmasına engel olmaya yetmemiştir. 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ve sonrasında 19. ili olarak ilan etmesiyle sonuçlanan bu ilhak; Basra Körfez'inde, dünya petrol rezervlerinin %19'dan fazlasına ve 1990 dünya petrol üretiminin ise %7'den fazlasına el koyması ve genel olarak Orta Doğu'da güç dengesi bir anda Irak lehine bozulması anlamı taşımaktaydı. Dahası gerek ABD, gerekse de Batılı ülkelerin bölgedeki ekonomik çıkarları ve petrolün güvenliği tehlikeye girmiş durumdaydı.¹⁰

2.2.2. BM kararları ve arabuluculuk girişimleri

Irak'ın ansızın Kuveyt'e girerek 7 saatlik kısa bir sürede savunmasız Kuveyt'i işgal etme tarihi olan 2 Ağustos 1990'dan, 30 Kasım 1990 tarihine kadarlık süre içerisinde Kuveyt'in işgaline ilişkin ve Irak'ın Kuveyt'ten barışçı yollarla çıkarılmasını amaçlayan 11 BM Güvenlik Konseyi Kararı çıkmıştır.¹¹ Sorunun barışçı yollardan çözülmesi için tam bir işbirliğine gidilmesi, bu kadar kısa sürede 11 kararın çıkmasını sağlamıştı.

2 Ağustos'tan 30 Kasım'a kadar ki sürede alınan kararlardan başlıcaları ise şöyleydi:

* 2 Ağustos tarihli, Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılmasına ilişkin 660 sayılı karar,

* 6 Ağustos tarihli, **660** sayılı karara uyulmadığının tespiti halinde meşru müdafaa ve ekonomik yaptırımları öngören **661** sayılı karar (Bu karar, BM Kurucu Antlaşması 41. md. çerçevesinde alındığı için bağlayıcılığı olan bir karardı ve Türkiye 7 Ağustos'ta Yumurtalık boru hattını bu karara uyararak kapatmıştır.),

* 25 Ağustos tarihli deniz ablukasını öngören **665** sayılı karar,

* Hava ablukasını öngören **670** sayılı karar,

* 29 Kasım 1990 tarihli hukuksal dayanağı tartışılmış olan ve Irak'a karşı güç kullanılmasını öngören **678** sayılı karar. Bu kararda özetle; *Irak'ın BM kararlarına uyması için 15 Ocak'a kadar süre tanınmakta, uymadığı takdirde BM Kurucu Antlaşmasınının 7. bölümüne istinaden askeri güç kullanma izni veriyordu.* Ayrıca bu kararda Sovyetlerin de olumlu oy kullanması, Saddam'ın, ABD'nin güç kullanmasına Sovyetlerin izin vermeyeceği yönündeki düşüncelerinde ve Amerikan politikasını tahmin etmekte yanıldığını gösteriyordu. Irak'la uzlaşmayı öngören çözümler bazen Kuveyt ve Suudi Arabistan tarafından benimsenmiş olsa da, ABD tarafından krizin başından sonuna kadar sürekli reddedilmiştir.¹² Bu da, ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın dediği gibi *"en önemli konu, dünyanın Basra Körfezi petrolüne bağımlılığıydı"*. Yoksa kamuoyunda belirtildiği gibi, insan hakları, özgürlük... vs gibi şeylerin esas amaç olmadığı açıktı.¹³ Özellikle, bundan sonraki gelişmeler bunun gerçekliğini gözler önüne sermeye yeterli olacaktır.

Irak'ın Kuveyt'e yönelik işgale başlamasından itibaren ABD'nin 4,5 ay bekleyerek ancak 17 Ocak 1991'de harekete geçmesinin belli başlı nedenleri vardır. İlk olarak; Bush milletlerarası planda kendine meşru bir destek sağlamak için BM vasıtasıyla Irak'ın işgale son vermesini sağlamak istemiştir. Ama buna karşı çıkan Irak'a askeri müdahalede bulunmak için

⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 575.

¹⁰ Hasan Yılmaz, "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası", *Avrasya Dosyası*, C. VI/Sayı. 3 (Sonbahar 2003), s. 68-69.

¹¹ Muhteşem Kaynak v.dğr. , *Irak'lı Sığınmacılar ve Türkiye (1988- 1991)*, Ankara: Tanmak yayınları, 1992, s. 26-27.

¹² Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 575, 577.

¹³ Yılmaz Kalkan, *Bir Ortadoğu Gerçeği Irak ve Saddam Hüseyin*, İstanbul: Beyan yayınları, 1991, s. 98.



kendini haklı kılacak BM kararları çıkarmak için beklemeyi tercih etmiştir (678 sayılı karara dayanarak 17 Ocak'ta hava harekâtını başlatacaktır). İkinci olarak; Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için bir çöl savaşı ile karşı karşıyaydı ve bu nedenle hazırlanması için uzun süre gerekliydi. Üçüncü olarak; Vietnam Sendromu söz konusuydu. ABD, yeniden bir Vietnam bataklığına düşmemek için diğer devletleri de yanına alarak 7 Ağustos'ta Suudi Arabistan'da Irak'a karşı çok uluslu bir kuvvetin kurulmasına karar verildi. Dördüncü olarak; 9 Eylül'de Helsinki'de yapılan zirvede, BM kararları çerçevesinde olması şartı ile Amerikan'ın faaliyetleri üzerinde uzlaşma olmuştu. Bu Gorbaçov ile Bush arasında Sovyetlerin endişelerini gidermek amaçlı bir anlamda. Son olarak; Bush, Amerikan kamuoyunun desteği için aracılık girişimlerine önem vermiş ama sonuç alamamıştı. 9 Ocak'ta Cenevre'de Tarık Aziz-James Baker görüşmeleri, Irak'ı destekleyen Arap ülkeleri (Ürdün, Cezayir, Libya, Yemen ve FKÖ) girişimleri ve BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın diplomatik girişimleri hiçbir yarar sağlamamıştır.¹⁴

Sonu ne olursa olsun, Kuveyt'in işgalinde, Batı ve KİK uzun vadeli eşgüdüm ve planlama eksikliğinden dolayı caydırıcılıkta başarısız olmuştur. Dolayısıyla, İran tehdidini durdurayım derken, belki daha tehlikeli tehdide sebep olmuşlardı. Oysa, bölgenin istikrarı için iki radikal rejim arasında denklik sağlamak, güç politikası izlemek gerekliydi.¹⁵ Ama artık çok geçti ve işler rayından çıkmıştı. Irak, 'işgali'ni yapmıştı ve BM kararlarına kulak asmıştı. Dünya kamuoyunun, Irak'ın bu tutumunun ve ABD'nin hazırlıklarının arkasından ne geleceğini görmemesi adeta olanaksızdı. O tarih de 16 Ocak'tı. Belki de bu tarihten itibaren gerek Saddam'ın kendisi gerekse Irak'ın ekonomik ve siyasi yapısı için işlerin hiçte yolunda gitmeyeceğini gösterecek serüvenlerin ilk adımı atılmış oluyordu.

3. BM MÜDAHALESİ, 1991 KÖRFEZ SAVAŞI (ÇÖL FIRTINASI HAREKÂTI) VE IRAK'IN HATALARI

3.1. BM Müdahalesi/1991 Körfez Savaşı (Çöl Fırtınası Harekâtı)

Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararında öngörüldüğü gibi, 15 Ocak 1991 gece yarısına kadar Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi nedeniyle, 17 Ocak 1991 sabahı (Bağdat saatiyle 02.30) Suudi Arabistan'dan kalkan yüzlerce Amerikan ve İngiliz uçaklarının Irak'taki askeri hedefleri bombalamaya başlamışlardır. Başlıca hedefler olarak ise; radar tesisleri ve erken uyarı sistemleri, hava alanları, füze üsleri ve Kuveyt'te toplanmış bulunan 42 tümenlik Irak kuvvetlerinin ikmal (lojistik) yollarının kesilmesi olarak belirlenmişti.¹⁶

Zaten, Amerikan Kongresi'nde 678 sayılı kararın ışığında 12 Ocak 1991'de alınan karar, Başkan'a, Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için savaş yetkisi tanımaktaydı. Nitekim 16 Ocak'ta bir Amerikalı generalin komutasındaki koalisyon güçleri, 24 Şubat'a kadar sürecek olan 'Çöl Fırtınası Operasyonu'nun (*Operation Desert Storm*) birinci aşamasını hava harekâtı şeklinde gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde İran Devlet Başkanı Rafsancani, Sovyet Lider Gorbaçov, KİK ve Bağlantısızlar tarafından gerçekleştirilen diplomatik girişimler de başarısız olmuştur. 24 Şubat'ta başlayan ve 27 Şubat'ta Irak'ın BM temsilcisinin "660, 662 ve 674 sayılı BM kararlarını kabul ettiklerini, Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçtiklerini ve Kuveyt'ten tamamen çekilebileceklerini" bildirmesiyle sona eren koalisyon güçlerinin kara harekâtı, ikinci aşamayı oluşturur.¹⁷

¹⁴ Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 881-884.

¹⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, Ankara: İmge yayınları, 2002, s. 569.

¹⁶ Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 886.

¹⁷ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 578-579.



Bush, yaklaşık 100 saatlik kara harekâtından sonra Saddam'ı dize getirdikten sonra, bununla yetinmeyip Irak'ı, kımıldayamayacak hale gelinceye kadar ezmeye kararlı olduğunun en belirgin işareti olarak, savaş sonrası Irak'ı tam ve sıkı bir denetim altında tutan, Güvenlik Konseyi'nin 3 Nisan 1991 tarihli ve **687** sayılı kararıdır. Bundan sonra Irak hakkında alınacak bütün Güvenlik Konseyi kararlarının adeta anayasası niteliğindeki bu karar en uzun metinli karardır¹⁸.

Irak'la ateşkesin nihai koşullarını belirten ve BM Güvenlik Konseyi'nin 2981. oturumunda alınan **687** sayılı kararda özetle şunlara yer verilmiştir:¹⁹ *“Irak'ın, Kuveyt'in toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı ile 4 Ekim 1963 tarihli anlaşmada ve 21 Temmuz 1932 tarihli mektupta belirtilen sınırları kabul etmesi ve saygı göstermesinin yanı sıra, Irak'ın tüm nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlardan arındırılması ve elindeki menzili 150 km' yi geçen balistik füzelerin imha edilmesi ve bunun denetlenmesi amacıyla Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA), BM tarafından oluşturulacak bir özel komisyon (UNSCOM) ile birlikte çalışması öngörülmüştü. Ayrıca, Irak'ın gereksinimi olan zorunlu gıda ve ilaç için yapacağı harcamaların ve alımların yine oluşturulacak özel bir komisyon tarafından denetlenecektir. Irak'ın BM tarafından alınan kararların koşullarını yerine getirdiğine karar verilmeye kadar ambargonun devam etmesi ve son olarak; Irak'ın zorunlu alımlarını karşılamak için yapacağı petrol ihracatına BM karar verecek ve bunların bir kısmı Irak'ta görev yapan BM görevlilerine, bir kısmı ise Irak'ın ödemesi gereken savaş tazminatlarının karşılanması için harcanacağı belirtilmişti.”*

BM müdahalesi sonunda Irak'ın nükleer ve kimyasal tesisleri yok edilmiş, askeri gücü sıfırlanmış (Savaş öncesi dünyada 4. savaş makinesi olarak tanımlanmaktaydı), ekonomik gücü derin bir yara almıştı. Irak'a 200 milyar dolar, Kuveyt'e 100 milyar dolar, koalisyon güçlerine 75 milyar (bunun 50-55 milyarı müttefiklerce karşılanmıştı) dolarlık zarar verdiği tahmin edilmekteydi.²⁰

ABD'nin bu savaştan kazandıkları ise şöyle sıralanabilir:

→500.000'den fazla askerini Orta Doğu'ya kaydırıp Irak'ı kesin bir yenilgiye uğratması uluslararası alanda lider olduğunu ve Vietnam sendromunu atlattığını göstermiş olmaktadır.

→Bunu yaparken de yukarıda belirttiğimiz gibi savaşın maliyetinin önemli bir kısmını Suudi Arabistan, Kuveyt, Japonya, BAE gibi ülkelere yüklemiş olması,

→Silahsızlanma anlaşmaları doğrultusunda elinden çıkarmak zorunda olduğu veya demode olan silah ve cephanenin bir kısmını bu savaşta kullanarak bunlardan kolayca kurtulmasının yanı sıra yeni silah sistemlerini de gerçek savaş ortamında denemesi ve geliştirmesi,

→ Saddam'ı devirmeyerek* ondan çekinen tutucu Körfez ülkelerine sonraki dönemde büyük miktarlarda silah satarak fazladan büyük karlar elde etmesi; Irak'a ambargo uygulayarak ve fiilen 3'e bölerek zayıf tutması ve bu ülkenin petrol ihracını etkisine alarak

¹⁸ Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 886.

¹⁹ АГІ, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 580.

²⁰ АГІ, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 580-581.

* Barry Rubin; Bush'un 1991'deki bu savaşta Saddam'ın hayatta kalmasına izin vermesini hata olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Bush'un Irak'ın rejimini yıkmamasının gerekçelerini şöyle belirtmektedir: İlk olarak; çok büyük bir zafer kazanmanın Iraklıların ve Arapların ABD'den nefret edecek olmaları, ikinci olarak; Irak rejiminin yıkılması ülkenin bölünmesine ve bunun da Körfez'de zarar verici bir güç boşluğuna yol açacağı ve son olarak; Amerika'nın etki kazanabilmek için Arap rejimlerine ve özellikle çevresindeki düşmanlara tavizler verdiği yönündeki geleneksel inanış etkili olmuştur. (“Fiyaskoların Alası,1991”, *Avrasya Dosyası*, C. 6/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), s. 177-178.)



uluslararası alanda petrol fiyatlarını denetleyebilmesi imkanına kavuşmasıdır. Nitekim Bush “Yeni Dünya Düzeni”nin kurulduğunu da bu savaş esnasında açıklamıştır.²¹

ABD savaşı kazanmakla, bölgedeki olumsuz gelişmelere daha kolay müdahale edebilecek şekilde stratejik Körfez bölgesindeki varlığını artırmış, bölgeye yeni bir biçim vermek için fırsat elde etmiş, tercih ettiği dünya düzenine karşı çıkanları, cezalandırabileceğini göstermiş, Vietnam sendromunu yıkmış, ekonomik durgunluğu ortadan kaldırmıştır. Ama savaştan sonra, İsrailileri ve Arapları bir araya getirerek yeni bir Orta Doğu düzeni kurma girişiminin o kadar kolay olmadığını anlamıştır.²²

3.2. Irak’ın Hataları

Koalisyon güçlerinin 4 gün içinde yendiği ve ucuza kazandığı bu zafer sonrası; Irak tarafında ölü sayısı 85 bin, tutsak sayısı 175 bin, müttefikler safında ise ölü sayısı 234, yaralı ise 479’dur. Burada sorulması gereken bir soru vardı. Nasıl oluyor da dünyanın 5. büyük kara gücüne (bazılarına göre 4.) sahip olan Irak ağır ve çabuk bir yenilgi alıyordu? Uluslararası ilişkiler uzmanlarına göre bunun değişik nedenleri vardı. Birincisi; ABD ve müttefik ordularının nitelik bakımından Irak’tan çok üstün olmaları ve Irak’ın 8 yıl süren İran’la yaptığı savaştan yorgun çıkmasıdır. İkincisi; II. Dünya Savaşı’ndan beri bilinen, savaşılan bölgede hava üstünlüğünü sağlama ve hava ile kara güçleri arasında etkin ve sürekli eşgüdüm kurmaya dayalı bu savaş gerçeğini Irak’ın gerçekleştirememesidir. Üçüncüsü; Tek bir silaha dayanmanın (Scud füzeleri) yarattığı aşırı ve yapay güven duygusu. Dördüncüsü; Saddam’ın siyasal tahmin (işgali bir oldu-bittiye getirebileceği tahmini) hatasıdır. Kısaca, Saddam yanlış zamanda yanlış yere saldırmıştı. Bu yanlış tahmin ulusunu tam bir felakete sürüklemiştir. I. Körfez Savaşı’nın en önemli ve uzun vadeli sonucu, tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da köktenci akımların güçlenmesi olmuştur.²³

Aslında Saddam, savaş öncesi dönemde bir ulus inşa eden lider rolünde değildi. Yani, Laipson’un ifadesiyle “Hiçbir zaman, Tito gibi ülkesinde bir misyon üstlenememişti” üstelik savaş sonrası dönemde de bir ulusun etrafında toplandığı lider konumuna erişememişti.²⁴ Özellikle 2003 Irak işgalinden sonraki gelişmelerde bu daha apaçık belirmeye başladı. (Bazı grupların Saddam’ın heykelini devirmesi ve koalisyon güçlerine işgalde yardım etmeleri, Saddam’ın yakalanışında halktan bir kısmının sevinmesi gibi gelişmelerde bu bağlılık (!) su yüzüne çıkacaktır).

International Herald Tribune’e göre, Saddam’ı yenilgiye götüren beş faktör şunlardı:²⁵ Öncelikle; savaşın başlamasından aylarca önce Saddam’ın savaşın kaçınılmaz hale geldiğini fark etmesine rağmen giderek büyüyen bu tehlikeyi göz ardı ederek eğer askeri ve siyasi yenilgiden birini seçecekse bunun askeri yenilgi olacağını belirtmesi. İkincisi; Bu savaşın İran’la yaptığı savaşın tekrarı olacağını sanarak 3 kademeli savunma taktiğine bağlı kalarak mekanize tümenlerini ve iyi eğitilmiş Cumhuriyet Muhafızlarını geride tutması. Üçüncüsü; Batı demokrasilerindeki iç tartışmaların bu ülkelerin zaaflığının bir kanıtı olarak görerek kendisine karşı savaşamayacaklarını düşünmesi. Dördüncüsü; Saddam’ın askeri bir yenilgiyi siyasal bir zafere dönüştürebileceğini umması. Son olarak; Saddam’ın siyasal geçmişinden

²¹ **Türk Dış Politikası Cilt: II: 1980-2001**, s. 255.

²² Nasuh Uslu, “Körfez Savaşı ve Amerika’nın Politikaları”, Ankara: SBF yayını, C. 54/Sayı. 3 (Temmuz-Eylül 1999), s. 165.

²³ Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, s. 570-573.

²⁴ Gökhan Bacık, “Irak’ın Geleceği Üzerine Tartışmalar”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 1, s. 76.

²⁵ Ümit Ayşe Atak, “Körfez Krizi’nin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, **Basılmış Yüksek Lisans Tezi**, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 1997, s. 89-90.



kaynaklanan nedendi. Baas içinde stratejist olarak değil, bir yeraltı eylemcisi olarak sivrilmişti ve anladığı tek şey güç kullanmak olduğundan müzakere sanatında yetenekli değildi. Körfez Krizi sırasında müzakerelerde bulunmayı başaramaması, Moskova tarafından formüle edilen bir metinle Körfez Krizi'nin Filistin sorunu ile bağını koparması ve Kuveyt'ten çekilmeye karar verdiğinde ise müzakere için geç kalmıştı.

4. KÖRFEZ KRİZİ'NDE ABD'NİN IRAK'A YÖNELİK İZLEMİŞ OLDUĞU POLİTİKALARIN TÜRKİYE'YE VE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE YANSIMASI

1990 Krizi, ABD'nin özellikle Basra Körfezi politikasına daha doğrudan girmesine yol açmış, kriz ve ABD öncülüğündeki müdahale bugüne kadar bölgede Türkiye'nin çıkarlarını zedeleyen en önemli gelişme olmuştur. Genellikle Orta Doğu'daki çatışmalara bulaşmayan ve sorunlara taraf olmaktan kaçınan Türkiye bu defa krizin tam ortasında kendine yer bulmuştu.²⁶ Oysa Türkiye başlangıçta nispeten yumuşak ve dengeli bir politika izleyerek işgali kınamış ve sorunun barışçıl yöntemlerle çözümünü önermiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Özal'ın dış politikadaki etkisinin artışına paralel olarak, Türkiye'nin Irak karşıtı politikaları aktif olarak uygulamaya koyulmuştur.²⁷

Bu doğrultuda Türkiye, Saddam'a karşı diğer Orta Doğu ülkeleri ve Batılı devletlerin oluşturdukları koalisyonu destek vermiş ve Çöl Fırtınası Operasyonu sırasında topraklarını ABD'nin kullanımına açmıştır. Irak'a karşı BM ambargo kararına katılan Türkiye yıllık 2,5 milyar dolarlık ticaret hacmine sahip olduğu Kerkük-Yumurtaalık boru hattının faaliyetlerini durdurmuştur. Dahası Türkiye, üs ve tesislerini ABD ve NATO'nun kullanımına açmıştır. Bunların neticesinde Türkiye, Körfez Krizi'nde mali yapısı derinden etkilenen az sayıda ülkelerden biri olmuştur. Irak'a yönelik yaklaşık 13 yıl uygulanan ambargodan Türkiye'nin kaybı yılda 2,5-3 milyar doları bulmuştur.²⁸

Aslında Türkiye'nin politikasının arkasında yatan nedenler şu gerekçelere dayanmaktaydı: Irak'ın Kuveyt'i işgali ile bölgedeki dengeleri Türkiye ve bölge ülkeleri aleyhine bozacağı açıktı. Irak'ın, bu işgali oldu-bittiye getirip Kuveyt'ten çıkmaması; Irak'ı bölgede hegemonik bir güç haline getirecekti. Ayrıca, Irak'la Türkiye arasında bu dönemden önce mevcut sorunlar olan; ekonomik ve petrol kaynaklı sorunlar; Kürt sorunu ve en önemlisi su sorunu (1990 başında Irak'la ilişkiler gerginleşmişti) ile ilgili, Irak olası bir güç yoluyla sorunları çözme eğilimine girebilirdi. Batılı devletler de Basra'da petrol denetiminin Irak'a geçmesinden korkmuşlardı. Ayrıca şimdiye kadar görülmedik bir şekilde ABD ve Sovyetler bu kriz esnasında işbirliği içinde bulunarak çok sayıda kararın ivedilikle çıkmasını sağlıyordu. Türkiye için önemli bir neden de; daha önceden belirtildiği gibi dönemin Cumhurbaşkanı Özal'ın aktif bir politika izlemesidir (Bir anlamda 1 koyup 3 alacağız söylemi). Bunların neticesinde Türkiye'nin müttefik yanlısı bir politika izlemesi, o güne kadar ki Irak politikasından sapma oluşturmaktaydı. Bununla beraber Türkiye Irak'tan kendi aleyhine bir durumun ortaya çıkmasını istemediği gibi, Irak'ın da toprak bütünlüğünü bozacak girişimlere de karşı çıkmıştır.

Türkiye'nin bu savaştan en önemli kazancı, kendisi silah kullanmadan Irak'ın askeri gücünün bertaraf edilmiş olmasıydı. Yukarıda da belirtildiği gibi Irak'ın Kuveyt'i işgalden önce diğer Arap ülkelerini su sorununda kendi yanına çekerek ilişkileri gerginleştirmesi ve

²⁶Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa yayınları, 2004, s. 440.

²⁷Eriş, "Körfez Krizi ve Türkiye'de Karar Alma Süreci", s. 257.

²⁸Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 591.



Mayıs 1990'da Bağdat'ı ziyaret eden Akbulut'a, NATO'nun artık Türkiye'yi koruyamayacağı şeklinde tehdit içerikli söylemi Türkiye'de kuşku yaratmıştı. Türkiye'de birçok kesim, bu bunalımda ABD ile işbirliği yapılmış olunmasını iki ülke çıkarlarının kesişmesi olarak değerlendirmişti. Örneğin; ABD bu kriz esnasında Türkiye'den 3 konuda yardım istemiştir: 1) Türkiye'deki üslerin Irak'a yönelik hava harekâtları sırasında kullanılması. 2) Saddam'ın Kuveyt cephesindeki asker sayısını azaltmak için Türkiye'nin Irak sınırına asker kaydırması. 3) Suudi Arabistan'da toplanan müttefik kuvvetlerine Türkiye'nin birlik göndermesi. Türkiye üçüncüsüne Özal'ın ısrarına rağmen TSK'nın karşı çıkması neticesinde olumsuz, ilk ikisine olumlu cevap vermişti. Fakat uğranılan ekonomik zararların yanı sıra, Irak ve Türkiye'nin eskiden Kürt sorunu nedeniyle daima işbirliği içinde olmaları bu değerlendirmelerin önemini azaltıcı nitelikteydi.²⁹

5. I. KÖRFEZ KRİZİ SONRASI BASRA KÖRFEZİNDE YENİ DENGELER VE TÜRKİYE İÇİN YENİ SORUNLAR

5.1. Mülteciler Sorunu, ABD'nin Tutumu ve Bu Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri

Gerek Kuveyt'in Irak tarafından işgalinden BM müdahalesine kadar ki süreçte gerekse bundan sonraki süreçte güneyde Şiiilerin ve Kürtlerin ayaklanmasını bastıran (bir anlamda ABD'nin sessiz kalmasıyla) Saddam'ın zulmünden korkan çok sayıda sığınmacı ve mülteci Türkiye'ye sığınmaya başlamışlar ama bunların ihtiyaçlarının karşılanması Türkiye'ye ekonomik anlamda çok büyük yük getirmişti.

Doğuşu ve gelişme safhaları daha önce belirtilen 2 Ağustos–17 Ocak 1991 tarihleri arasında Türkiye'ye Irak'taki yabancı uyruklulardan (15 ülkeye mensup 62.922 kişi) ve Irak'lılardan –ki bunlar: savaşın getirdiği bezginlik ve korkudan kaçan asker ve sivillerden (yaklaşık 460.000-500.000 kişi)- oluşan sığınmacılar, Türkiye'ye kaçmışlardır. Bunlardan yabancı uyruklulara bir süre gıda ve sağlık hizmetleri verildikten sonra ülkelerine gönderilmişlerdir.³⁰

Aynı zamanda Türkiye, Kriz sonrasında kendi kaderlerine terk edilmelerinden dolayı Saddam tarafından yok edilme tehlikesi karşısında topraklarını Kürt halkına açan Türkiye, BM tarafından güvenli bölge oluşturulmasını öngören 688 (1991) sayılı kararın alınmasında önemli rol oynamıştır.³¹ Saddam'ın savaşın sona ermesi üzerine özellikle Kuzey Irak Kürtlerine karşı harekâtının neticesinde Saddam'ın intikamından korkan Kürtler (özellikle peşmergeler) İran ve Türkiye'ye sığınmışlar ve 1 milyonu aşan sayıdaki Kürtlerin yaklaşık 500.000'i Türkiye'ye sığınmıştır. Sınırlarımızın güvenliğinin yanı sıra bunların beslenmesi ve barındırılması ciddi sorun olmuştur. Bunun neticesinde, Güvenlik Konseyi, 5 Nisan 1991'deki **688** sayılı kararı ile: Irak'ı, Kuzey Irak halkına karşı giriştiği hareketten dolayı kınarken, insancıl yardımlar için, milletlerarası yardım kuruluşlarının Kuzey Irak topraklarına girilmesine izin vermesini istemiştir. Türkiye'nin sergilediği bu örnek insanlık davranışının yanı sıra yükün bütün ağırlığını da Türkiye'nin taşıdığı bir gerçektir. Bunun içindir ki, Türkiye bu yükü ilelebet taşıyamazdı ve bunların kendi ülkelerine dönmeleri gerekiyordu. Ama bu insanların kendi topraklarında nasıl güvenlik sağlanacağı sorusuna cevap Bush'un 10 Nisan 1991 tarihli deklarasyonu (Irak'ın 36. paralelin kuzeyindeki topraklarda her türlü askeri

²⁹ Türk Dış Politikası Cilt: II: 1980-2001, s. 255, 258, 259.

³⁰ Kaynak v.dğr. , Irak'lı Sığınmacılar ve Türkiye (1988- 1991), s. 27, 28.

³¹ Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi, s. 592.



harekatını yasakladığını bildiriyordu) ile geldi. Irak'a uygulanan politikanın anayasası haline gelen 687 sayılı karar nedeniyle, Irak buna uymak zorunda kaldı.³²

Irak'la koalisyon güçleri arasında 2 Mart 1991'de geçici ateşkes sağlanmasından birkaç gün sonra, Saddam'ın elinin kolunun bağlanmışlığını fırsat bilen Kürtlerin güneydeki Şiiilerle eş zamanlı olarak ayaklanmaları Mart ayı sonuna kadar devam etmiş ve ABD'nin, Saddam'ın ayaklanmayı bastırma çabalarına sessiz kalmasıyla, Saddam ayaklanmayı bastırmıştı. BM'nin almış olduğu 688 Sayılı kararda bir şey dikkat çekiyordu; MC'nin Musul'la ilgili 1925'teki 26 Sayılı kararından bu yana ilk kez bir uluslararası belgede "Kürt" sözcüğünün geçmesi idi. Bu da Kürtlerin uluslararası topluluk tarafından ayrı bir etnik grup ve bölge politikalarının bir aktörü olarak tanınması anlamına geliyordu. Ayrıca, aşağıda tekrar ele alınacağı gibi, 688 Sayılı Karar'a dayanılarak ABD'nin öncülüğünde başlayan "Huzur Operasyonu (*Provide Comfort*)" 36. paralelin kuzeyinin "uçuşa yasak bölge" ilan edilmesi ve güvenli bölgenin kurulmasıyla Kürt hareketine bir hayat sahası açılmış olmasının yanı sıra, ABD'nin "Kürtlerin güvenliklerini sağlayacak garantiler elde edilene kadar" bölgeden çekilmeyeceğini açıklaması ve Temmuz 1991'de 2. Huzur Operasyonu çerçevesinde Çekiç Gücü (*Poised Hammer*) Türkiye'de konuşlandırılması ile "Kürt hayat sahası"nın bir anlamda güvencesi oluşturulmuş oluyordu.³³

5.2. Çekiç Güç, Keşif Güç ve ABD'nin Irak'a Yönelik Girişimlerinde Türkiye'nin Politikası

Mülteciler sorununun bir şekilde devamı olarak baş gösteren ve Özal'ın da dış politikada aktif bir politika izlemesi sonucu Bush'la telefon diplomasisinden sonra, Irak'a dönecek mülteciler için güvenli bölgenin oluşturulması için BM'nin almış olduğu 688 sayılı kararla "Çekiç Güç" oluşturulmuştu. Bunun Silopi'de konuşlandırılacak olması Türkiye içinde bundan sonra hep sürecektir tartışmalara neden olmasına rağmen, Irak halkına Bağdat tarafından yapılabilecek bir saldırıyı önleme amaçlı bu Çekiç Güç 6 aylık sürelerle sürekli uzatılmıştır. 1996 sonunda ismi "Keşif Güç" olarak değiştirilen Çekiç Güç, yine 6 aylık sürelerle devam etmekteydi. Ayrıca Keşif Güç, Çekiç Güç'ten farklı olarak; Kürtlere yardım amacı taşımamakta ve Irak'ın BM kararlarına uyup uymadığını denetleme amacı gütmekteydi. 1991 Eylül sonunda Silopi'deki kara gücü çekilerek, bundan sonra İncirlik'te hava gücü olarak konuşlandırılmıştır. Çekiç Güç'ün devamı niteliğinde olan Keşif Güç, Çekiç Güç gibi ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'den oluşmuş askeri güce sahipti. 1998'de Fransa askerini geri çekecektir. Keşif Güç'ün görev süresi 2003 Irak işgaline kadar devam etmiştir.

Güvenlik Konseyi'nin 3 Nisan 1991'de aldığı 687 sayılı kararla Irak'la resmi ateşkes koşulları belirlenmişti. Bu kararda ayrıca, Irak ile Kuveyt arasındaki tampon bölgeye yerleştiren BM barış gücü askerlerinin devriye görevi görmesi ve Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi öngörülmüştü. Ancak, kuzeyde Kürt, güneyde Şii gruplarının merkezi hükümete karşı isyan hareketlerine girişmesiyle Saddam Kuveyt'te savaşın bitimi takiben askeri birliklerine bunların üzerine göndermiştir. Ancak Saddam'ın bunu yaparken Saddam yönetimini durduracak bir karar tesis edilmemesi ve mültecilerin yurtlarına geri dönmelerini sağlayacak veya Irak hükümetine karşı korunmalarına ilişkin hiçbir maddenin bulunmaması üzerine Özal, yoğun telefon diplomasisiyle Bush'u harekete geçirmişti. Bunun sonucunda 5 Nisan 1991'de (Fransa tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne iletilen karar; 10 olumlu, 3 olumsuz -Küba, Yemen ve Zimbabve- ve 2 çekimsiz -Çin ve Hindistan- oyla kabul edilen)

³² Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 890.

³³ Erol Kurubaş, "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Barış Şansı", *Avrasya Dosyası*, C. 8/Sayı. 4, s. 134, 135.



BM tarafından kabul edilen 688 sayılı kararla; kurtarma ve yardımla sınırlı Huzur Operasyonu'nun 1. aşaması devreye girmişti. Aynı zamanda kararda belirtilmediği halde güvenli bölge oluşturulması Çekiç Güç veya Huzur Operasyonu'nun temel dayanağını oluşturacaktı. Nitekim, Bush'un 10 Nisan'da yaptığı açıklamayla, 36. paralelin kuzeyi Irak uçakları için uçuşa yasak bölge ilan edildi. Mayıs ayında 11 ülke askerinin katıldığı Kuzey Irak'ta sınırları belirginleşmiş bir bölgeye asker konuşlandırılması, ABD'nin o güne kadar Irak'ın içişlerine müdahale etmeme politikasında da bir değişiklik demektir.³⁴

Koalisyon güçlerinin Kuzey Irak'tan çekilirken, Türkiye'de konuşlandırılacak (Silopi'de) ve "Çekiç Güç" olarak adlandırılan daha az sayıdaki bir acil tepki gücü, Kürtleri Saddam'ın olası saldırılarına karşı koruma amaçlıydı. Böylece, 688 sayılı kararla oluşturulan Huzur Operasyonu'nun birinci aşaması sona ermiş ve ikinci aşaması (Temmuz 1991-Aralık 1996) Çekiç Güç/Ortak Görev Gücü/Huzur Operasyonu-2 gibi isimlerle anılmıştır. Silopi'de bulunan kara gücünün çekilerek yerine İncirlik'te 1748 asker ve 77 uçaktan oluşan (Zaho ve Pirinçlik'te 56 çokuluslu asker) hava gücünün F-111 uçaklarıyla takviye edilmesi, 30 Eylül 1991'de kararlaştırılmıştır. 6 aylık periyotlarla görev süresi uzatılan Çekiç Güç'ün adı 1997 Ocağından itibaren Keşif Güç/Kuzeyden Keşif Harekâtı olarak değiştirilmiş ve bunun da görev süresi 6 aylık dönemler halinde uzatılmış ve bölge üzerinde sık sık eğitim uçuşları yapmıştır. 1998 Aralığındaki Çöl Tilkisi Operasyonu'na tepki gösteren Fransa askerlerini geri çekmiştir (Diğerleri, ABD, İngiltere ve Türkiye askerlerinden oluşuyordu). Keşif Güç (ONW) de İncirlik'te üslenmekle beraber Kuzey Irak'taki Kürtlere yardım amacı taşımamaktaydı ve Irak'ın BM kararlarına uyup uymadığını denetlemek amacıyla Türkiye'nin İncirlik hava üssünden kalkarak Irak'a keşif uçuşları düzenliyordu. Sonuç olarak, Çekiç Güç ve onun ardılı Keşif Güç'ün görevi hem hukuken hem de fiilen 2003 Martında ABD'nin Irak'ı işgaliyle bitmiştir.³⁵

Çekiç Güç'ün Silopi'de konuşlandırılması, Türkiye'nin, PKK terörüne karşı hareketini engeller nitelikte görüldüğünden ve Türkiye'nin buna itiraz etmesi üzerine, bu kuvvetlerin geçici olması ve günlük operasyonlarda Türkiye'nin de söz sahibi olmasının kabul edilmesinin ardından 23 Eylül'de Çekiç Güç, kara kuvveti olmaktan çıkartılarak hava gücü haline dönüştürülmüştü. Bu olayların önemli bir sonucu da, Çekiç Güç'ün yerleşmesinden sonra, Kuzey Irak'ta bir "Kürt Özerkliği" hareketinin ortaya çıkması, Saddam'ın 36.ncı paralelin kuzeyine müdahale edememesi ve ABD'nin de bu özerkliği desteklemesi neticesinde, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü de tehdit eden bir nitelik kazanmasıydı. Türkiye, bu özerkliğe karşı bir güvenlik supabı olması için, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ilkesini ortaya atmış ise de, 1995 yılı sonunda Türkiye'nin de Dublin'deki özerklik görüşmelerinde aktif rol almasıyla, bu ilkeye tezatlık oluşturduğu gibi pratik değerini de büyük ölçüde yitirmişti.³⁶

Çekiç Güç'ün oluşturulmasının ve bunun sürekli bir şekilde 6 aylık sürelerle (2003 Martına kadar) uzatılması bir ölçüde üst düzeydeki karar vericilerin iradesine dayanmasına rağmen getirdiği sonuçlar açısından baktığımızda, bunun daha çok Türkiye'nin aleyhine olduğudur.

Örneğin, 1990 yılının baharında Türkiye'de önce Silopi'de sonra İncirlik'te konuşlandırılan "Çekiç Güç"ün örtülü operasyonlarının başında, Türkiye'de bölücü terör örgütüne verdiği destek gelmektedir. Zira, Türk ordusunun operasyonları sonucu bombalanan PKK/KADEK/KONGRA-GEL terör örgütü kamplarına gidildiğinde, İncirlik'ten kalkan

³⁴ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 592, 595-597.

³⁵ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 597-598.

³⁶ Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 890-891.



uçaklarla veya Diyarbakır'dan kalkan helikopterler vasıtasıyla paraşütle atılmış malzeme yardımlarının yanı sıra Amerikalı ve İsraili uzmanların cesetleri ile doğrulanmaktadır.³⁷ Ayrıca bu dönemde bu gelişmelerin doğal sonucu PKK olaylarının artmış olmasıdır.

Bir pazarlık unsuru olsa dahi gerçek anlamda Türkiye'nin çıkarlarına hizmet etmediği bu çok uluslu gücün, Türkiye'nin iradesiyle Kuzey Irak'ta uçuşa yasak bölgeleri oluştururken, Irak Kürt oluşumunun da kurumsallaşmasına katkıda bulunması gibi çelişkili bir duruma sebebiyet vermiştir. Çekiç Güç'e karşı çıkan kesimin üzerinde özellikle durduğu gibi bu kısa vadede Irak'la ilişkilerin normalleşmesini engelleyeceği, uzun vadede ise bir Kürt devletinin kurulmasına yol açabilecek olmasıydı.³⁸

Yani Türkiye mülteci sorununa çözüm bulmak için girişimde bulunarak (Irak'lı Kürtlerin korunmasını ve yurtlarına dönmesini sağlamak amacıyla) 688 sayılı kararın çıkmasına vesile olmuşken, bir yandan da bu karar sonrasında oluşturulan güvenli bölgede oluşabilecek bir Kürt devleti ile kendi güvenlik politikası için bir tehdit olması anlamına geliyordu. Deyim yerindeyse, Türkiye kaş yapayım derken, göz çıkarma durumuyla karşı karşıyaydı.

Türkiye için işleri zorlaştıran konular; ABD ile sürdürdüğü ilişkileri, Irak'taki uçuşa yasak bölgeyi denetlemek amacıyla Türkiye toprakları üzerinde Kuzey Keşif Gücü'ne bağlı Amerikan uçaklarının bulunma ironisi ve ondan bir önceki Huzur Operasyonu'nun öncelikli olarak Kürtlerin Kuzey Irak'ta sahip oldukları de facto otonomi durumunu korumakla sorumlu olmasıdır. Belirtildiği üzere, Huzur Operasyonu Türkiye'ye 1991 Körfez Savaşı'nın son ermesiyle karşı karşıya geldiği mülteci krizini çözmeye yardımcı olmak için tasarlanmış olmasına rağmen Kuzey Keşif Gücü her iki yanı da keskin bir kılıç gibiydi. Bir yandan Türkiye'nin Irak'taki konumunu zora sokması ve Kürtlerin otonomi yönündeki arzularını teşvik ederken, öte yandan ise Ankara'nın Washington'u kendi öncelikleri ve ihtiyaçlarıyla bağlamak açısından elinde tuttuğu koz olmayı sürdürmekteydi. Ayrıca Türkiye, Kürdistan İşçi Partisi'yle (PKK) mücadelede daha etkin olabilmek için Kuzey Irak'ta bulunan iki Kürt gruptan birisi olan Kürdistan Demokratik Partisi'yle (KDP) yakın ilişkiler kurmak durumunda olmasıydı.³⁹

Irak rejimi penceresinden bakıldığında; Türkiye'nin sınır ötesi müdahaleleri tekrarlaması, Kuzey Keşif Gücü'nü ülkesinde barındırması, ambargoyu desteklemesi, Turgut Özal'ın hem Başbakan hem de Cumhurbaşkanı olduğu dönemlerde -en azından söylem düzeyinde- bölgedeki statükoyu değiştirmeyi istediğini belirtmesi; Irak basınında Türkiye'ye karşı tepkilere yol açsa da, Saddam ve rejiminin bölgede gelişen Türkiye karşıtı gelişmelere yönelik ellerine fırsat geçmesine rağmen bunları tam anlamıyla değerlendirmek istememiştir. Zira mevcut Türk hükümetinin statükoyu koruma yönünde istekli olduğunu ve Ankara'nın Kuzey Keşif Gücü'ne verdiği desteğin ABD'nin baskısının bir sonucu olduğunu düşünmekteydi.⁴⁰

Sonuç olarak, 1990'lar boyunca Türkiye'nin en tartışmalı dış politikalarından biri olan Çekiç Güç'ün aleyhinde ve lehinde çok sayıda argüman ileri sürülmüştür. Çekiç Güç'ün

³⁷ Mehmet Okur, "Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Türkiye'nin Güvenliğini Tehdit Eden Terör Örgütlerine Bölge Ülkelerinin ve Avrupa Devletlerinin Desteği", **Stratejik Araştırmalar**, Yıl. 3/Sayı. 6 (Aralık 2005), s. 107.

³⁸ Atak, "Körfez Krizi'nin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", s. 106.

³⁹ Henry J. Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak", **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), s. 29, 30.

⁴⁰ Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak", s. 30.



aleyhine argüman ileri sürenlerin düşüncelerine değindiğimiz için Çekiç Güç'ün lehinde olan görüşlere de, bir karşılaştırma yapabilme mahiyetinde değinmek yararlı olacaktır.

Çekiç Güç'ün lehindeki görüşler maddeler halinde şöyle özetlenebilir:⁴¹

- Türkiye Çekiç Güç'ün varlığı nedeniyle Kuzey Irak'lı Kürtlerin ezilmesine engel olarak Kürt halkıyla bir sorunu olmadığını göstermesi,
- Kürtlerin Türkiye sınırına yığılmalarını engellemesi,
- PKK'nın Kuzey Irak'ta güçlenmesini önlemesi ve bununla bağlantılı, Türkiye'nin Çekiç Güç'e izin vermesi karşılığında ABD'nin de Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına tepki göstermemesi ve Kuzey Irak'lı Kürtlerin yakınlığını sağlaması,
- Çekiç Güç'ün süresi uzatılmadığı halde başka ülkeye yerleşme olasılığı sonucu Türkiye'nin kendi topraklarına konuşlanmış kuvvetleri yakından denetleme olanağını yitirecek olması,
- Irak'ın Türkiye için tehlike olmasını önlemesi (Çekiç Güç'ün gitmesi ve Saddam'ın güçlenmesi, Bağdat'ın Türkiye'ye karşı daha fazla sertleşmesine ve Kürtleri tekrar ezmeye başlaması durumunda ambargonun uzamasına da sebep olabilecek olması),
- Körfez ülkelerinin güvenliğini sağlaması (Türkiye'nin bu ülkelere yönelik beklentileri vardı),
- Yardım, bölgesel işbirliği ve Kuzey Irak'a yönelik operasyonlar gibi konularda ABD'yle ilişkiler bakımından Türkiye'nin elinde koz olması.

5.3. Körfez Krizi'nin Tetiklediği Kürt Sorunu ve Kuzey Irak Bağlamında Amerika-Türkiye-Irak Eksenli İlişkiler Demeti

Irak'ın kuzeyi; Orta Doğu'ya müdahale için uygun bir zemin yaratan, en az dört ülkenin güvenliğini ve bölgenin güvenliğini doğrudan etkileyen bir coğrafyadır. Bu açıdan, sorun olarak tanımlanabilecek ilk alan kendi devletliğini fiiliyatta (statehood) kuran bir hareketin bölge dengesini olumsuz yönde etkilemesi ve bölgeye emperyalizmin sızması için önemli bir alt yapı oluşturmaktadır.⁴²

Bilindiği üzere Kürtler, 1960'ların sonlarından itibaren ABD ve onun bölgedeki müttefiği İran tarafından (Irak'ın 1972'de Sovyetlerle yaptığı Dostluk ve İşbirliği Antlaşması sonrasında) daha fazla desteklenmişlerdi.⁴³ Ne var ki, İran ile Irak 1975 Cezayir Antlaşması'yla iki ülke arasında sınır sorununa geçici çözüm bulmalarıyla (İran Şatt-ül Arap'ın doğu yakasını alırken, karşılığında Kürtleri desteklemekten vazgeçmesiyle) Kürtler adeta kaderlerine terk edilmişti. Ancak 1980-1988 İran-Irak savaşında Kürtler İran'a destek vermelerine rağmen bu destekleri 5000 kişinin öldüğü Halepçe katliamı ile hüsrana uğramıştı. Kürtler I. Körfez Savaşı'nın hemen sonrasında otorite boşluğundan yararlanarak güneyde Şiiler'le birlikte ayaklanmıştı. ABD'nin bu arada sessiz kalmasından dolayı Saddam isyanı bastırmıştı. Saddam'ın zulmünden kaçan 1 milyonun üzerinde mülteci Türkiye ve İran'a sığınmışlardı. Mültecilerin ülkelerine dönmesi ve güvenliklerinin sağlanması için Türkiye'nin girişimiyle 688 sayılı karar alınmıştı. Kararda yer almamasına rağmen bölgede güvenli bölge oluşturulması, de facto bir Kürt devletinin oluşumuna zemin hazırlamıştı.

17 Mayıs 1992'de yapılan seçimler sonucu 105 sandalyenin 100'ü Barzani ve Talabani arasında eşit paylaşılmıştır. Ancak, parlamento başkanının KDP'den, başbakanın (Dr. Fuad Masum) ise KYB'den olması kararlaştırılmıştır. Ardından 7 Temmuz'da Bakanlar Kurulu oluşturulmuş (KYB 6, KDP 6) ve Kürt liderlerin bağımsız bir Kürdistan

⁴¹ Türk Dış Politikası Cilt: II: 1980-2001, s. 262, 263.

⁴² Serhat Erkmen, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", *Avrasya Dosyası*, C. 8/Sayı. 4, s. 161.

⁴³ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 600.



kurulmayacağı konusunda defalarca güvence vermelerine karşın, Kuzey Irak'ta bağımsız bir parlamentonun ardından yeni hükümetin oluşturulması bağımsızlığa yönelik yeni bir çabadan başka bir şey değildi. Ayrıca, Türkiye'den çekindiği için Kürtlerle doğrudan ilişki kurmaktan kaçınan Amerikan yönetiminin tavrında değişiklik meydana gelmiştir. 1992 Mayısında gerçekleşen Kuzey Irak'taki parlamento seçimlerinin hemen arkasından ABD'li yetkililerle görüşme yapmak üzere Washington'a giden Talabani ve Barzani'nin, ABD Dışişleri Bakanı James Baker'la görüşmeleri, ilk kez ABD yönetimince üst düzeyde kabul görmesi anlamına gelmekteydi. ABD politikasındaki bu değişikliğin altında, Kürt lobisinin çalışmalarının Ermeni ve Rum lobilerinin de desteğiyle kamuoyunda oluşan Kürtlere yönelik daha kararlı politikalar izlenmesi yönündeki baskının yönetim üzerindeki etkisi vardır.⁴⁴

Belirtildiği üzere, Irak'ın kuzeyindeki Kürt grupların kendi yerel otoritelerini oluşturmaları, bu yapının bir devlet halini alması ve Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasıyla sonuçlanabilecek olması gibi konular Türkiye'nin kaygılanmasına sebep olmuştur. Çünkü, Kürtler artık parlamentosuyla, Bakanlar Kurulu'yla ve sözde başbakanıyla bir hükümet kurmuşlardı ve Türkiye bunları bağımsızlığa yönelik çabalar olarak değerlendirmekteydi. Irak'ın yanında Suriye ve İran'ın da benzer tepkilerine neden olan bu gelişme karşısında Türkiye, yeni kurulan hükümeti tanımadığı gibi, bunu Irak'ın toprak bütünlüğü ve bölge barışı için tehlikeli bir gelişme olarak değerlendirmişti. Hatta, Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına yönelik gelişmelere tepki koymak için Türkiye, İran ve Suriye Ankara'da üçlü bir toplantı düzenlemişlerdi.⁴⁵

Eylül 1992'de parlamento ve hükümet oluşumuyla başlayan süreci gölgeleyen gelişme, 1994'te KDP ve KYB arasında başlayan çatışmalar olmuştur. Bunun sonucunda ABD'nin devreye girmesiyle 1998'den itibaren "Washington Süreci" olarak anılan ve söz konusu grupları uzlaştırma ve bir yönetim yapısı altında örgütlenme çabaları, ABD ile Türkiye arasında alttan alta güvensizliği besleyen unsurlar olmuştur.⁴⁶ 1996 yılı sonrasında yaşanan yaklaşık 1 yıllık süreç içerisinde Kuzey Irak'ta ABD başarısız olarak nitelenmesine karşın, Türkiye açısından olumlu geçmişti. Bu dönemden sonra, yukarıda belirtildiği gibi, ABD'nin Kuzey Irak politikasında bir hareketlilik göstererek Ankara'yı dışarıda tutmak istemesinin bir sonucu olarak iki gruba 1998'de Washington Anlaşması'nı imzalatmıştı. Böylece, fiili Kürt devletinin kurulması yolunda atılan bu gibi ciddi adımlar Kürt gruplarını umutlandırmış, gelecekte bir Kürt devletine engel olacağını düşündükleri Türkmenlerin siyasal girişimlerini daha başlamadan yok etmeye çalışmışlar ve bu amaçla örneğin; Türkmenler 31 Ağustos 1998'de bir katliam ya da en azından toplu göç ettirme amacı taşıyan bir saldırıya kurban gitmişlerdir.⁴⁷

Bu meseleye biraz daha derinlemesine inildiğinde ilginç sayılabilecek gelişmelerle karşılaşmaktayız. Zira, Kuzey Irak'ta 1992'de seçimle oluşturulan yapının 2 yıl bile olmadan, Talabani'ye bağlı güçlerin 1994 Aralık ayında Erbil'de denetimi tek başına ele geçirmesi ve KDP güçlerini şehirden atmasıyla yoğunlaşan çatışmalarla beraber sona ermişti. 2003 Nisanına kadar taraflar bölgede yeniden birlikte bir yapı oluşturamamışlar ama bunun yerine her iki grup da kendi kontrol ettikleri bölgelerde ayrı fiili yönetimlerini oluşturmuşlardır. Bu sırada devam eden çatışmaları önleme amaçlı ABD'nin öncülüğünde 1995 yılının Temmuz ve Eylül aylarındaki Lizbon'daki görüşmelerden, Ekim'deki Tahran görüşmelerinden ve

⁴⁴ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 598, 601.

⁴⁵ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 593, 594.

⁴⁶ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 594.

⁴⁷ Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası; Yapılması Gerekenler", *Stratejik Analiz*, C. IV/Sayı. 48 (Nisan 2004), s. 36.



Kasım'da da Amerikan ve Türk temsilcilerinin mekik diplomasisi de işe yaramamıştır. ABD'nin uzlaştırma çabaları ancak sınırlı düzeyde sonuç vermiş ve Türkiye'de konuşlanan Keşif Güç'ün sağladığı koruma altında 36. paralelin kuzeyindeki bölgede 2000 ve 2001'de yapılan seçimlerle iki farklı yönetim yapısı oluşmuştur. Talabani İran sınırında, Barzani ise Türkiye sınırında daha etkili olmuş ve bu ülkelerle yapılan sınır ticaretinden oldukça fazla kazanç elde etmişlerdir. Ayrıca, ileride değinileceği üzere, BM ambargosu çerçevesinde Irak'ın tüm dış alım ve dış satımını denetim altında bulunduran BM, elde edilen gelirin yaklaşık %13-15'ini bu bölgeye yönlendirmiştir. Ayrıca, 23 Kasım 1998'de KYB ve KDP'nin alt düzeyde temsilcilerle katıldığı Londra'daki toplantıda Irak'taki 30 muhalif grubun bir şemsiye örgütlenmesi gibi gözüken Irak Ulusal Kongresi, tüm muhalif grupları temsil ettiklerinin kabul edilerek, Irak'ta güvenli bir bölgede Saddam'ı düşürmeye yönelik faaliyetlerde bulunmalarını sağlayacak bir ortamın kendileri için oluşturulmasını talep etmişlerdi. Fakat, CIA tarafından daha önce buna benzer bir girişim Erbil'de başlatılmış, fakat Saddam'ın bir operasyonuyla bu fiyaskoyla bitmişti.⁴⁸

1995'te ilan edilen ateşkes 17 Ağustos 1996'da bozularak çatışmalar yeniden başlamıştı. Çatışmaların çıkış nedeni, Habur sınır kapısından sağlanan gelirlerin ve sonra da diğer gelirlerin paylaşılabilmesidir. Barzani, 1 Eylül 1996'da Saddam Hüseyin ile vardığı anlaşmada 1974 Otonomi Yasası'nı onaylayarak, Irak kuvvetlerinin desteğiyle Erbil'i kontrol etmeyi başarmıştı. Bölgedeki güç dengesi böylece Barzani'nin lehine gelişmişti. 9 Eylül'de KDP kuvvetleri, KYB kuvvetlerini Süleymaniye'den de çıkarmışlardı.⁴⁹

Bu arada Arı'nın da belirttiği gibi;⁵⁰ ABD'nin insani yardım faaliyetlerinde görev almış, yani Amerikan hükümeti adına casusluk faaliyeti de dahil olmak üzere birçok görev için kullanılmış olan Kürtlerin bölgeden aşamalı olarak önce Türkiye'ye, oradan Pasifik'teki Guam Adası'na ve oradan da Birleşik Devletlere tasfiyesi ilginç gelişmelerdi. Akıbetleri konusunda kesin bilgilere ulaşılamayan bu insanların bundan sonraki süreçte hangi amaçlar için kullanıldığı önemli bir endişeyi teşkil ediyordu. Fakat 2003 Martında, Kuzey Irak'a gönderilen Amerikan askerleri arasında bunların da buldukları yönündeki bilgiler, kriz sonrasında Kuzey Irak'ta gelişen olaylarla birlikte düşünüldüğünde Türk halkı için endişe verici bir durumu teşkil ediyordu.

Körfez Savaşı sona ererken mevcut otorite boşluğundan da faydalanarak kuzeyde Kürtler güneyde de Şiiler ayaklanmıştı. Ne var ki, dünya Şiilere, Kürtlere davrandığı gibi duyarlı davranmadı ve batının bu Şii ayaklanmasına desteği hem geç hem de oldukça zayıf olmuştur. Bunun sebepleri; öncelikle etnik bir grup olmaktan ziyade dini bir grup olan Şiiler Irak nüfusunun yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Ekonomik ve sosyal durumları ne kadar geri olsa da self-determinasyon veya özerklik isteğiyle Irak'ın toprak bütünlüğünü bozacak bir şekildeki davranıştan uzak durmuşlardır. Batı, Şiilerin ayaklanmasını, bunların İran'a yakın olması nedeniyle Kürtlerin ayaklanmasından farklı değerlendirmişlerdir. Şiilerin ayaklanması Kürtlerin ayaklanmasına nazaran birlikten yoksun, dağınık ve zayıftı. Ayrıca, her zaman devlete karşı ayaklanan Kürtlerden farklı olarak Şiiler sisteme yani rejime karşı ayaklanmışlardı. 32. paralelin güneyinin "Uçuşa Yasak Bölge" ilanı tam bir yıl sonra 1992 Ağustosunda olmuştur. Yine, güneydeki bu uçuşa yasak bölge ABD tarafından tek taraflı olarak 3 Eylül 1996'da 32. Paralelden 33. Paralele kaydırılmıştır.⁵¹

⁴⁸ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 594, 599, 601, 602.

⁴⁹ Hasan Yılmaz, "Kuzey Irak'ta Ortak Yönetimin Geleceği", *Stratejik Analiz*, C. 7/Sayı. 74 (Haziran 2006), s. 82.

⁵⁰ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 602.

⁵¹ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 602-603.



Olaya bir de Kuzey Irak Kürt medyası tarafından bakıldığında; Türkiye'ye yönelik bakışın olumsuz olması doğaldır. Yaklaşık on yıldan beri yerel yönetiminin var olması ve devletleşmeye giden gelişme sonucunda Kuzey Irak'taki Kürt halkı için bir özgüven hissi oluşmuştur. Öyle ki, yerel yönetimin bir şekilde devlet haline geleceği, kat edilen mesafenin az olmadığı ve bütün yapılanların bir anda yok olamayacağı kanısı yaygın olmasına rağmen, bu hedefe karşı Türkiye'yi engellerden birisi olarak görmekteler ve Türkiye'nin Türkmenleri kuvvetlendirerek ve ardından da kullanarak Kürt hedeflerine engel olmak istediği ve buna çalıştığı şeklinde yorumlanmaktadır.⁵²

Genel bir şekilde ifade etmek gerekirse; Körfez Savaşı'ndan sonra yeni bir boyut kazanan Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında yeni bir kırılma noktasını, 11 Eylül'ün oluşturduğu ve Çifte Kuşatma ve sonrasındaki Çevreleme Artı (*containment plus*) politikaları doğrultusunda kendi içinde belli istikrara kavuşan ABD'nin, Irak politikasını da yürütmesinin kolaylaştığı söylenebilir. Saddam gerçeğiyle bir arada yaşama düşüncesi ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunacağı beklentisi, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bir devlet kurulması endişesini sınırlı tutmaktaydı ancak son on yılda Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını belirleyen en önemli öğeler olan; PKK, Kuzey Irak'ta bir devletin kurulması ve ABD'nin Irak politikasında ciddi değişikliklerdir. 11 Eylül'e kadar Türkiye için gelecekteki bir tehdit olarak görülen Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti olgusu artık çok yakınlarda algılanmakta ve Türkiye bölgeye yönelik değerlendirmelerini de bu gerçeği göze alarak değerlendirmektedir.⁵³

6. IRAK'TA BM YAPTIRIMLARI: KİTLESEL İMHA SİLAHLARININ DENETİMİ VE AMBARGO UYGULAMASI

6.1. 1998'e Kadar Irak'ta Yasaklı Silahların Denetimi ve Ambargo Uygulaması Süreci

BM Güvenlik Konseyi'nin 3 Nisan 1991'de 2981. oturumunda aldığı S/RES/687 sayılı ateşkes koşullarını düzenleyen karar, menzili 150 km'yi geçen balistik füzeler de dahil kitle imha silahlarının denetimini ve imhasını da öngörmekteydi. Hatırlanacağı üzere bu imha ve denetim işleri BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) tarafından yürütülecekti. Ayrıca, Irak'a uygulanmakta olan ambargonun kaldırılması ise bu sürecin tamamlanmasına bağlanmıştı. Bunun içindir ki, UNSCOM ve IAEA, 9 Haziran'da kimyasal silahlara ilişkin, 30 Haziran'da ise nükleer silahlara ilişkin denetim işlerine başlamış fakat bu oldukça sorunlu olmuş, defalarca kesintiye uğraması üzerine Güvenlik Konseyi'ni çok sayıda karar almaya yöneltmiştir. Bunlar; 11 Eylül 1991 tarihli 715 sayılı karar, 14 Ekim 1994 tarihli 949 sayılı karar, 27 Mart 1996 tarihli 1051 sayılı karar, ekonomik ambargonun uygulanması sürecinde "Gıda Karşılığı Yardım" programı çerçevesinde 14 Nisan 1995 tarihli 986 sayılı karar (*Gıda karşılığı petrol programını başlatırken bir anlamda geçici bir çözüm olarak Irak halkının insani gereksinimlerini karşılamak amacıyla 90 günde 1 milyar dolarlık petrol ihraç etmesi, ancak bunun önemli bir kısmını Kerkük-Yumurtalık hattından yapılması ve Türkiye'nin de BM Yaptırımlar Komitesi'nin öngördüğü oranlarda petrol boru hattının kullanılması karşılığı olarak petrol almasına izin vermeyi içeriyordu. BM ile Irak hükümeti arasında imzalanan Anlaşım Memorandumu (MOU) doğrultusunda 1996 Aralık'tan itibaren yenilenmesine Güvenlik Konseyi karar verecek şekilde 6 ay içinde Irak'ın 2 milyar dolarlık petrol satması öngörülmüş*

⁵² Hasan Yılmaz, "Kuzey Irak Kürt Medyasında Türkiye'nin Görüntüsü", *Stratejik Analiz*, C.3/Sayı. 34 (Şubat 2003), s. 39.

⁵³ Erkmen, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", s. 188.



ve programı uygulayacak heyetin (OIP) göreve başlaması ancak 1997 Ekiminde olabilmıştır. Program çerçevesinde 1996 Aralık'tan 2003 Mart'taki Irak Savaşı'na kadar 43 milyar dolarlık petrol satış kontratı BM yetkililerinin onayından geçmişti. Kararda, Irak'ın yükümlülüklerini yerine getirmesi ve uygulanan yaptırımların devamı da kararlaştırılmıştı.) 12 Kasım 1997 tarihli 1137 sayılı karar, 20 Şubat 1998 tarihli 1153 sayılı karar (Irak'ın gıda alımı ve diğer harcamalarının karşılanması için altı ayda 2 milyar dolar olarak belirlenmiş olan gıda karşılığı petrol satımı 5.2 milyar dolara yükseltilmişti.), Ağustos 1998 tarihli 1194 sayılı karar ve 31 Ekim 1998'de Bağdat yönetiminin artık UNSCOM'la işbirliği yapmayacağını açıklaması üzerine 5 Kasım 1998 tarihli 1205 sayılı karardır.⁵⁴

Körfez Savaşı boyunca, ABD emperyalizmi çoğu Kuveyt'ten Basra'ya doğru geri çekilmekte olan çeyrek milyon Irak'lı asker ve sivil katletmiş ve buna "hindi avı" adını vermiştir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre; Ağustos 1990 ile Ağustos 1997 tarihleri arasında 1,2 milyon Irak'lı çocuk, BM ambargosuna bağlı sebeplerden dolayı ölmüştü. Ayrıca, BM'nin eski Irak İnsani Yardım Koordinatörü olan Dennis Halliday, Edward Said'in haklı olarak "sadist işlemler" olarak nitelediği şeylerle uğraşmaya katlanmayarak 1998 başlarında görevinden istifa etmişti.⁵⁵ Bütün bu örnekler ve aynı zamanda gerçekler, Irak'a karşı uygulanan yaptırımların gerekçesini geçersiz kılmaya yeterlidir.

6.2. Çöl Tilkisi Operasyonu'na Götüren Gelişmeler Sürecinde Amerika'nın Irak'a Yönelik Politikaları ve Bu Çerçeve Türk-Amerikan İlişkilerinin Seyri

Washington 1996 Kasım seçimlerini kazanarak Clinton'un ikinci defa Başkan seçilmesinden sonra Irak'a yönelik politikasını da netleştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla; Irak'a belli sınırlamalarla da olsa petrol alımına izin vermekle beraber yaptırımların devam etmesinde kararlı olduklarını ifade eden Dışişleri Bakanı Albright, Irak'ta olası bir iktidar değişikliği konusunda müttefiklerle işbirliğine hazır olduklarını belirtmiştir. Albright ayrıca, yeni Irak'ın bağımsız, üniter, dış tehditlerden uzak ve bölgesi için tehdit oluşturmayan bir yapıda olmasını da arzuladıklarını belirtmiştir. Oysa Bağdat yönetimi, 20 Kasım 1998'de UNSCOM Başkanı'nın (1997 Mayıs'da Rolf Ekeus'un yerine Avusturyalı Richard Butler atanmıştı) istediği belgeleri vermekten kaçınarak, Butler'ı ellerinde olmayan belgeleri isteyerek kriz çıkartmaya çalışarak suçlamıştır. Buna karşın IAEA'nın Güvenlik Konseyi'ne sunduğu rapor ise Irak'ın işbirliğinin yeterli düzeyde olduğu yönündeydi.⁵⁶

Ayrıca, Amerikan müdahalesinin yapılacağı iyice belirginleşmesi üzerine gıda yardım koordinasyonu ile görevli heyet Irak'ı terk ederken, Irak'a gıda satışının da durdurulduğunun açıklanmasının ardından Amerikan ve İngiliz uçaklarının 16 Aralık'tan itibaren "Çöl Tilkisi Operasyonu" (*Operation Desert Fox*) çerçevesinde Irak'ı bombalamaya başlamıştı. Bunun ardından, UNSCOM'un Irak'a dönmesine izin verilmeyeceği 19 Aralık'ta Bağdat tarafından açıklanmıştı. ABD'nin Irak'a yönelik 16-19 Aralık 1998 tarihleri arasında gerçekleştirdiği "Çöl Tilkisi Operasyonu"yla, Irak'taki kitlesel imha silahlarının denetimi de sona eriyordu. Bu operasyon, sadece UNSCOM'un faaliyetlerini sona erdirmekle kalmamış, "uçuşa yasak bölge"lerin (*no fly zone*) yasallığını ve meşruluğunu da tartışmaya açmıştır. Çünkü, bunlar BM'nin kararlarına dayanmayan, ABD'nin tek taraflı açıklamalarıyla gerçekleşmişti. Öte yandan, Irak'a ambargo uygulaması devam etmekteydi ve Irak'ta Yaptırımlar Komitesi'nin denetiminde Irak'ın petrol satması ve bunun bir kısmıyla da gıda ve diğer zorunlu alımlar

⁵⁴ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 582-585.

⁵⁵ Harpal Brar-Ella Raule, *Ortadoğu ve Emperyalizm-1*, çev. Evren Madran, İstanbul: Papirüs yayınları, 2004, s. 158-159.

⁵⁶ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 586, 598, 599.



gerçekleştirilmekteydi. ABD'nin kuzeyden ve güneyden keşif hareketleri neticesinde uçuşa yasak bölgelere (36. paralelin kuzeyi ve 33. paralelin güneyi) Irak uçaklarının girmesine engel olurken, Irak yönetimi de bu bölgelere yapılan uçuşlara müdahalede bulunarak uçuşa yasak bölgeleri tanımadığını ispat etmeye çalışmıştır.⁵⁷

Öte yandan Güvenlik Konseyi'nin 17 Aralık'ta aldığı **1284** sayılı kararla; *UNSCOM (özel komisyon) yerine Irak'ta denetim işlevini yerine getirmek amacıyla UNMOVIC'in oluşturulduğunu ve bundan sonra Irak'ta denetim işlevini IAEA ve UNMOVIC'in yapacağı belirtilmiştir.* Öte yandan, 2003 yılı başına kadar Irak'taki ambargonun ve gıda yardım programının denetiminden sorumlu 151 uzmanın çalıştığı ve Güvenlik Konseyi'nin 986 (1995) sayılı kararı çerçevesinde 1997 Ekiminde oluşturulan Irak Program Bürosu'na bağlı ve onunla işbirliği halinde olan Irak'a İnsani (Yardım) Koordinasyonu Bürosu'nun (*UNOHCI*) denetimi devam etmekteydi. Fakat, tüm bu kuruluşlar Güvenlik Konseyi tarafından 661 sayılı kararla oluşturulan Yaptırımlar Komitesi'ne bağlıydı.⁵⁸

Ne yazık ki, Saddam'ın İran'la ve ABD ile yaptığı savaşlar ve takip eden 10 yıllık BM ambargosu, Irak'ın finansal gelirlerini israf etmiş ve insani potansiyelinin gelişimini de yavaşlatmıştır. Üstelik rejimin Kürtleri dışlaması* ve Şii'lere baskı uygulaması sonucu, Irak nüfusunun bölünmüşlüğü belirginleşmeye başlamıştır. Ayrıca ülkede, etnik ve mezhep ayrımlarının neden olduğu demokratik idari gelenek ve muhalefet unsurlarının sorumluluk deneyiminin bulunmayışı, Irak'ta despot bir merkezi yönetim (yakın akrabalarını ve dostlarını cezalandırmada ve ödüllendirmede “apres moi le de'luge” stratejisine göre hareket eden Saddam'ın despot rejimi) olmadan nasıl ayakta durabileceğini,⁵⁹ Mart 2003 Irak savaşından sonraki gelişmelerde görmekteyiz.

Türkiye, Huzur Operasyonu'nun oluşturulmasından itibaren, Irak'ı göz önünde tutarak Washington'dan imtiyazlar alma konusunda ABD'nin kendisine duyduğu ihtiyacı becerikli bir şekilde kullanmayı başarmıştır. Nitekim, Kerkük boru hattının açılmasına yönelik Türkiye'nin talebini, Washington olumlu karşılamıştır. Bu doğrultuda Washington, 986 nolu BM Güvenlik Konseyi kararını, petrol karşılığı gıda projesi kapsamında Irak petrolü'nün %50'sinin Türkiye üzerinden ihraç edilmesini başarılı bir şekilde savunmuştur. ABD'nin Saddam'ın boynundaki ipi sıkılaştırmak konusundaki yoğun isteğine rağmen, son olarak 1284 nolu BM kararına yönelik tartışmalar sırasında, 986 nolu kararın tekrar ele alındığı esnada, Türkiye'nin Kürt bölgeleri üzerinden Irak'la olan ticaretinin ambargo rejimi dışında tutulmasını önererek Ankara'nın yanında yer aldığını göstermeye çalışmıştır.⁶⁰

Gerçekte, Irak'a uygulanan ambargonun Irak hükümeti ve Saddam rejimini cezalandırmaktan öte Irak halkına ve çevresindeki ülkelere (özellikle Türkiye, Ürdün, Lübnan, Mısır) zarar verdiği artık uluslararası kamuoyu tarafından şiddetli eleştiriler almaya başlamıştı. Dünya kamuoyu, Irak'a uygulanan ambargonun teorik ve hukuksal anlamda bir ambargodan bekleneni gerçekleştirmediği gibi buna tezat bir şekilde masum insanları cezalandırmaya yönelik insani bir suçun uluslararası bir örgüt tarafından işlendiği düşünmekteydi. Çünkü, uluslararası kamuoyu önünde Irak'a uygulanan ambargonun hukuksal meşruluğu tartışılrsa da, ahlaki meşruiyetinin artık kalmamış olduğu aslında 2001 öncesi itibarıyla Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri arasındaki görüş ayrılığını da derinleştirmeye

⁵⁷ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 586, 587.

⁵⁸ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 587, 588.

* Bu dışlanmışlıkta, Kürtlerin kendilerinin -özellikle Kuzey Irak'taki iki siyasal grubun (KDP ve KYB)- ve bu Kürtleri kullanarak çıkarlarına ulaşmak isteyen devletlerin de rol oynadığını belirtmek gerekir.

⁵⁹ William Harris, “Modern Irak'ın Stratejik Konumu”, *Avrasya Dosyası*, C. 6/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), s. 58.

⁶⁰ Barkey, “Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak”, s. 39-40.



başlamış olması ile anlaşılmaktaydı. ABD ve İngiltere, Saddam'ın tehdit olmayı sürdürdüğünü* öne sürerek yaptırımlara devam edilmesini istemişlerdir. Buna karşın Çin, Rusya ve Fransa yaptırımların Irak'ta yol açtığı etkilerle politik bir sonuç alınamayacağına ve bir yandan bombalarken diğer yandan Saddam'a işbirliği teklifinin anlamsızlığına dikkat çekerek hem ambargoya hem de hiçbir BM kararına dayanmayan uçuşa yasak bölgeler uygulamasına karşı çıkmışlardır. 2001 yılında, Irak'ın yeni bir gözlemci heyetini kabul etme olasılığı hemen hemen hiç yokken, Irak'a seyahat ambargosu fiilen kalkmıştı. Rusya, Fransa, Türkiye ve Arap ülkelerine ait uçaklar Irak'a yolcu taşımaya 10 yıllık bir aradan sonra başlamışlardı. Son olarak, Saddam'ı devirmeye yönelik ABD'nin kuşku yaratan politikasının çok fazla desteğe sahip olmadığı, Güvenlik Konseyi'nin diğer sürekli daimi üyeleri olan Fransa, Rusya ve Çin'den sonra İngiltere'nin politikasının da değişmiş olduğundan anlaşılmaktaydı.⁶¹

Öte yandan Çeçen'e göre,⁶² Körfez Savaşı sırasında konulan ambargo nedeniyle, Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının askıya alınmasıyla iki ülke arasındaki ticaret düzeni bozulmuştur. İki ülke arasındaki ticaretten hem Kuzey Irak'ta yaşayanlar hem de Türkiye'nin güneydoğusunda yaşayanlar yararlanmalarına rağmen, ABD ve İsrail baskıları ile ambargo en sert bir şekilde Türkiye ve Irak'ı etkilemiştir. Böylece ambargo öncesinde Irak'a en fazla mal satan ülke Türkiye olmasına rağmen, ambargo sonrasında Irak'a (özellikle Ürdün üzerinden) en fazla mal satan ABD olmuştur. Türkiye ile Irak arasında ticaretin durması, hem Kuzey Irak'ta hem de Türkiye'nin güneydoğusunda karışıklıkların ve terörün artmasına sebep olmuştur. Özellikle GAP projesinin tamamlanmasına az bir süre kala, böylesine büyük bir kozun Türkiye'nin eline geçmesini kabullenemeyen emperyalist ülkeler, bu bölgeyi Türkiye'nin elinden almak için ırkçı ve etnik terörü desteklemişlerdir. Emperyalizmin kendi çıkarlarına uygun yeni bir Orta Doğu politikası çizerken başlıca hedef olarak Irak devletini seçmiştir. Siyasal yapılanmasını başta İngiltere olmak üzere Fransa tarafından oluşturulmasından sonraki dönemde süper güç olarak ortaya çıkan ABD'nin kendi çıkarlarına göre şekillendirmeye çalıştığı Orta Doğu düzeniyle İngiliz modelini benimsememiştir. Ayrıca yanı başında güçlü ve büyük Irak istemeyen İsrail ile birlikte ABD'nin politikaları, Irak üzerine kilitlenirken, Türkiye'de medya kullanılarak Irak aleyhtarı bir ortam oluşturulmak istenmiştir. Yeni dünya düzeninde Irak gibi bir ülkeye yer olmayacağını haykıran bu küreselleşmeci neo-liberaller, Saddam Hüseyin'in otoriter imajını kullanarak bu ülkeyi Türk halkının gözünden düşürmek istemişlerdir. Ayrıca Çeçen'e göre, ABD'nin İran ile beraber Irak ve Suriye'yi terörist ülke ilan etmesi küreselleşmeci neo-liberallerin işine gelmiştir.

7. 11 EYLÜL GELİŞMELERİ VE ABD'NİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM İŞİĞİNDE BÖLGESEL VE ULUSLARARASI KONJONKTÜRÜN YAPISI

11 Eylül 2001 Salı günü ABD'de dört yolcu uçağından ikisinin New York'taki Dünya Ticaret Merkezi gökdelenlerine, bir diğerinin de Washington D.C.'de Pentagon'a çarptığı,

* Noam Chomsky, Irak'a yaptırımları eleştirmekte ve bölgedeki ülkeler için Saddam'ın en ciddi tehdit olduğu dönemlerde, en kötü suçlarını ABD desteğiyle işlediğini vurgulamaktadır (**Amerikan Müdahaleciliği**, çev. Taylan Doğan-Bariş Zeren, İstanbul: Aram yayınları, 2003, s. 145, 146). Ayrıca, ABD'nin "ikili çevreleme" (Irak ve İran'a yönelik) politikası ile silahlandığını iddia ettiği Irak'ı zayıf düşürmeyi ve bölgesel bir güç olmasının önüne geçmeyi hedeflemekteydi. ABD bu dönemde Saddam tehdidini iç politikasında da öylesine anlatmıştır ki 1998 yılında Kongre'de Irak'a muhalefeti desteklemek amacıyla bütçeden 97 milyon dolar pay ayrılmıştı. (Ramazan Kılınç, "Soğuk Savaş Sonrasında Basra Körfezi'nde Güvenlik, Yapılandırma, Algılamalar, Politikalar", **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 1 (İlkbahar 2000), s. 23.)

⁶¹ Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 587-590.

⁶² Anıl Çeçen, "Güney Komşumuz Irak", **Avrasya Dosyası**, C. VI/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), s. 24, 25.



sonucunun ise düşürüldüğü saldırının⁶³ akıbeti hakkında halen bazı soru işaretleri belirse de, Amerikan güvenlik algılamalarının değiştiği bir gerçektir. Bu olay adeta, hukuki meşruluğuna aldırmadan tek yanlı Amerikan müdahalelerinin sözde gerekçesi olacaktı. 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasının temel parametreleri; terör, kitle imha silahları, rejim değişikliği ve bir tehdidi daha ortaya çıkmadan vurmaya yönelik önleyici savaş (vuruş) olmuştur. Bu sözde gerekçelerle, örneğin terörizmin kaynağını (El Kaide'nin örgütlendiği yer olarak) yok etmeye yönelik önce 2001 Ekiminde Afganistan'ı, sonra da kitlesel imha silahlarının olduğu gerekçesiyle ve demokrasinin getirileceğini söyleyerek Irak'ı 20 Mart 2003'te işgal etmiştir. Bu Amerika açısından böyle, oysa olayların derinliklerine inildiğinde çok daha farklı ve gerçekçi olgular ortaya çıkmaktadır.

11 Eylül 2001'de meydana gelen olaylar; Amerikan güvenlik algılamalarında değişiklik meydana getirmesinin yanı sıra 2000'de Clinton'un yerine işbaşına gelen Bush'un dış politikaya yönelik daha agresif ve müdahaleye dayalı üslubuna yeni bir meşruiyet ve gerekçe hazırlamıştır. 11 Eylül sonrasında dünyayı tekrar Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ikili bir ayrıma tabi tutan yeni Amerikan dış politikasının temel felsefesini "Bush Doktrini" oluşturacaktır. Bush 26 Eylül'de Kongre'de; tüm ülkelerin bir seçim yaparak ya kendilerinden yana ya da kendilerinin karşısındaki teröristlerden yana net bir tavır ortaya koymalarını istemiştir. Yeni Amerikan politikasında artık "Sovyet tehdidi" retoriğinin yerini "terör tehdidi" retoriği almıştır. Bu çerçevede 2001 Ekiminde Afganistan'a müdahale sırasında Batılı müttefiklerin desteğini de alarak fazla sorun yaşamamıştır.⁶⁴

Bush'un 11 Eylül'de şer eksenini (*axis of evil*) olarak nitelediği ve teröre destek vermekle suçladığı devletler arasında Irak da bulunuyordu (Diğerleri; İran, Suriye ve Kuzey Kore'ydi). İlginçtir ki; Afganistan, İran, Irak ve Suriye aynı kuşakta bulunmaktaydı ve birbirine komşu ülkelerdi. Bu dörtlü halkanın zayıf bağı olan Afganistan'a askeri harekât başlatıldıktan sonra gözler halkanın diğer zayıf halkası Irak'a yönelmişti. ABD yönetimi, önleyici savaş (*preventive war*) ve önceden saldırı (*preemptive strike*) kavramlarını ortaya atarak artık Amerikan çıkarlarını ve güvenliğini savunmaya yönelik çok taraflı işbirliği yerine tek taraflı inisiyatif kullanacağı bu stratejiyle, tehdidin niteliğinin belirlenmesine ve buna yönelik kullanılacak araçların belirlenmesine kendisi karar verecekti. Bu doğrultuda, ABD tarafından ileri sürülen, "Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve geliştirdiği, BM kararlarına uymadığı, bölge ve dünya için tehdit haline geldiği, Irak'ın demokratikleştirilmesinin zorunlu hale geldiği ve Irak yönetiminin el-Kaide ile bağlantısının olduğu" şeklindeki iddiaları gerek bölge ülkeleri gerekse dünya kamuoyu tarafından inandırıcı bulunmadığı gibi, Irak'a karşı güç kullanılması yerine barışçı yöntemlerin sonuna kadar denenmesi ve soruna uluslararası işbirliği çerçevesinde BM platformunda çözümlenmesi dile getiriliyordu.⁶⁵

İngiliz yazar Tim Garton Ash, sanki Bush'un söylemini desteklercesine şu ifadeleri kullanmaktadır:⁶⁶ "Geçtiğimiz yüzyılda Rusya'nın oynadığı rolü 21. yy'da Amerika'nın oynayacağını ve Amerika'ya karşı ya da onun yanında olmanın derecesinin ülkelerin dünya siyasetindeki yerini belirleyecektir."

⁶³ http://tr.wikipedia.org/wiki/11_Eyl_%C3%BCI_2001_Sald%C4%Bir%C4%lar%C4%B1, Erişim Tarihi: 20.11.2006.

⁶⁴ Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul: Alfa yayınları, 2004, s. 495.

⁶⁵ Arı, **Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, s. 495-497.

⁶⁶ Şanlı Bahadır Koç, "Türkiye, ABD ve Irak Harekatı: Hayır Diyebilen Türkiye?", **Stratejik Analiz**, C. III/Sayı. 74 (Şubat 2003), s. 41.



Şu da ilginç bir ayrıntıdır ki; 11 Eylül 2001 öncesinde Amerikan kamuoyunda İsrail'e karşı duyulan sempatinin öfkeye dönüşmeye başladığı bir anda sahneye çıkan Bush'un politikasında yeni muhafazakarlar (*neo conservatist, kısaca neo-con*) olarak ifade edilen kişilerin (Paul Wolfowitz, Douglas Feith, Eliot Abrams, Lewis Libby, Eric Edelman, Richard Perle) genelde Yahudi olması, ABD'nin politikalarıyla İsrail'in politikalarının iç içe geçtiğinin en önemli göstergesiydi. Dolayısıyla girişilecek savaşa, Amerikan hükümetinin, İsrail'in işgal ettiği bütün Arap topraklarından çekilene kadar bu ülkeye ekonomik ve askeri yardımlarını kesmesini ya da ciddi ölçüde azaltılmasını isteyen Amerikan halkının (%66'sı) oluşturduğu baskıya bir nefes aldıracaktı. Ayrıca, Irak'ın 12 yıllık ambargodan geriye kalan askeri varlığı da bu girişilecek savaşa yok edilerek, İsrail'in bölgedeki en büyük rakibi devre dışı kalmış olacaktı. Bu görüntüsü itibariyle girişilecek olan bu savaşın ABD'nin çıkarlarından çok İsrail'in çıkarlarını gözettiği söylenebilir. Öte yandan, Irak 2000 yılından itibaren, ABD finansal egemenliğine zarar vermek için, dünya ticaretinde doların hegemonyasını yıkmaya çalışarak petrolünü "Euro" üzerinden satıyordu. Böylece, bir savaşla bu önlenmiş olacaktı ve Irak petrolünün doğrudan kontrolünün ABD'nin eline geçmesiyle doğacak gelirlerin yanı sıra dünyada 50 yıl yetecek kadar petrol rezervi kaldığı düşünülecek olursa bu rakipsiz enerji kaynağı azalmaya başladıkça ABD neredeyse tek taraflı olarak, hangi ülkelerin gelişip gelişmeyeceğine karar verme lüksüne erişecekti.⁶⁷

Hasan Abu Taleb'e göre;⁶⁸ İsrail'i Irak'a karşı düşünülen savaş planlarına katmakla Washington'un Saddam'ın devrilmesinden daha geniş ölçekte planları olduğunu ve ABD'nin askeri donanımları için yığınak desteği yoluyla bile olsa, İsrail'in ABD'nin savaş çabalarına destek vermesi, Washington ile onun geleneksel müttefikleri arasında tamir edilemeyecek bir kırılmanın işaretlerini verdiğini ileri sürmektedir.

Silah denetçilerinin Irak'a geri dönmelerine yönelik BM Genel Sekreteri'nin 2002'nin ilk altı ayı içinde Bağdat hükümeti nezdinde yürüttüğü girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine 8 Kasım 2002'de alınan 1441 sayılı kararlar; BM Irak'ı koşulsuz işbirliğine çağırmakta ve bu işbirliğini de bir takvime bağlamıştı. Belirlenen takvim kapsamında (30 gün içinde) Irak yönetimi 7 Aralık'ta elindeki kitle imha silahlarının listesini BM'ye sunmuşsa da bu Washington tarafından yeterli görülmemişti. 27 Ocak 2003'te ise IAEA Başkanı Muhammed el-Baradai ile silah denetçilerinin (*UNMOVIC*) şefi Hans Blix 60 günlük incelemenin ardından BM'ye raporlarını sunmuşlardı. Güvenlik Konseyi içindeki 5 daimi üyeden 3'ü (Fransa, Çin, Rusya) askeri güç kullanılmasına karşı iken diğer 2 daimi üye (ABD ve İngiltere) ise zaten askeri güç kullanılmasını isteyen taraflardı. 10 geçici (sürelili) üyeden 4'ü (Almanya, Suriye, Meksika, Kanada) karşı, 5'i (Pakistan, Angola, Kamerun, Gine, Şili) kararsız, 1'i (Bulgaristan) ABD ve İngiltere gibi askeri güç kullanılmasından yanaydı. Avrupa ülkelerinden Fransa, Almanya, Belçika; İsrail hariç tüm Orta Doğu ve İslam ülkeleri dolayısıyla Türkiye ve Endonezya, ayrıca 114 ülkenin katıldığı Kuala Lumpur'daki Bağlantısızlar Zirve Toplantısı'nda ABD'nin tek taraflı güç kullanmasına karşı çıkmışlardır. Öte yandan ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın 6 Şubat'ta BM'de sunduğu kanıtların tam bir fiyaskoyla sonuçlanması (yani hepsinin uydurma olması), ABD'yi uluslararası toplumdan destek alayım derken daha da tepki almasına yol açmıştır. Buna rağmen ABD'nin bölgeye sevk ettiği asker sayısı (örneğin, 14 Şubat itibariyle 150.000'i aşkın) hızla artmaktaydı.⁶⁹

⁶⁷ Arı, **Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, s. 497-499.

⁶⁸ Hasan Abu Taleb, "Bağdat'a Giden Yol", **Stratejik Analiz**, C. III/Sayı. 4 (Şubat 2003), s. 51.

⁶⁹ Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 604-606.



Bu arada NATO bünyesinde önce ABD, ardından da Türkiye tarafından 10 Şubat'ta yapılan ve 4. md kapsamında tehdit değerlendirmesi ve bu çerçevede bazı önlemlerin alınması amacıyla yapılan başvuru kapsamında, Türkiye'ye AWACS ve Patriot yerleştirilmesi teklifini Fransa, Belçika ve Almanya'nın veto etmesiyle ittifak tarihinde ilk ciddi kriz olarak nitelenmesine sebep olmuştu. "NATO parçalanıyor mu?" sorularına sebep olan bu kriz, etkilerinin uzun yıllar süreceğini ve ittifakın eski ittifakı arattığını gözler önüne koymaktaydı.⁷⁰

14 Şubat 2003'te 1441 sayılı karar doğrultusunda UNMOVIC ve IAEA'nın ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar sonunda Blix ve Baradai ikinci raporlarını BM'ye sunmuşlardır. Blix, Irak'ın işbirliği konusunda daha istekli olduğunu ve 60 ülkeden 225 görevliden oluşan denetim heyetiyle 300'den fazla tesiste önceden haber vermeden 400'den fazla denetim gerçekleştirdiklerini ve henüz ABD'nin olası Irak işgalini haklı çıkartacak bir kanıt ulaşılamadığını, son olarak da Powell'ın sunduğu bilgilerin güvenilirliğine yönelik de kuşklarını belirtmiştir. El Baradai ise; Irak'ta yasaklanmış nükleer faaliyetler olduğu yönünde hiçbir kanıt bulunmadığını, bununla beraber halen bazı konuların araştırıldığını, Irak'taki denetimlerin genişletilmesi ve daha fazla denetçi gönderilmesi gerektiğini, ayrıca Irak yönetiminin kitle imha silahlarının üretiminin ve ticaretinin yasaklanmasını öngören kararının (14 Şubat'ta Irak bu yönde bir yasanın kabul edildiğini duyurmuştu.) da önemli bir adım olduğunu ifade etmiştir. Asıl bu gelişmeler dünya kamuoyunda Amerikan karşıtı duyguları ateşlemiştir. Bu gelişmelerin ardından 15 Şubat'ta dünyanın hemen her yerinde geniş çaplı Amerikan karşıtı gösteriler yapılmıştır.⁷¹

Gelişmelere Kürt grupları açısından baktığımızda; özellikle 11 Eylül olaylarından sonra ABD'nin değişen politikası ve Irak'ın Afganistan'ın ardından ikinci hedef olarak gösterilmesi KDP ve KYB'nin politikalarında da değişikliğe yol açtığını görmekteyiz. Kürt gruplarına göre, Kürtlerin Irak'taki hedeflerini engelleyen temel sorunlardan biri, Irak'ın "diktatör rejim" tarafından yönetilmesiydi. Bu dönemde bunlar, aralarındaki sorunların geçici olduğunu ve birleşmeye yöneldiklerini göstermeye çalışmaktaydılar. Kuzey Irak'ta "Şeri bra kuji/kardeşler savaşı" olarak isimlendirdikleri iç savaştan dolayı geçersiz sayılan seçim sonuçlarını kabul ederek, ortak parlamentonun kurulması için 7-8 Eylül 2002'de parlamentonun tekrar toplanması sağlanmış ve böylece Talabani-Barzani görüşmesi 9 Ocak 1999'dan sonra ilk defa sağlanmaktaydı. Daha öncesinde Barzani iç savaş döneminde Talabani'nin Erbil'i işgal etmesi sebebiyle 1976'da olduğu gibi, partisi gibi kendisinin de ihanete uğradığını ve dolayısıyla bir araya gelemeyeceğini söylemekteydi.⁷² Bu da, Kürt grupların 1998'de ortak siyasi yapı ve ortak bir parlamento oluşturulması konusunda ilke anlaşmasının varlığına rağmen yukarıda belirttiğimiz 1999 ve sonrasında 2000, 2001, 2002 yılları boyunca devam eden görüşmelerin sonuçsuz kalmasında kısmen etkili olmuştur. Yani, 2003 yılına kadar ki yapı, fiili olarak iki farklı yönetim yapısının (Süleymaniye Talabani'nin, Erbil ise Barzani'nin yönetim merkeziydi) var oluşudur.⁷³

⁷⁰ Arı, **Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, s. 504-505.

⁷¹ Arı, **Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, s. 505-507.

⁷² Yılmaz, "Kuzey Irak'ta Ortak Yönetimin Geleceği", s. 82.

⁷³ Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 635.



8. 11 EYLÜL'DEN IRAK'IN İŞGALİNE KADAR GEÇEN SÜREDE ABD VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

2003 Martındaki işgal öncesi Türkiye'nin Irak politikası, sorunun barışçıl yollardan çözülmesi, Irak'ın BM kararlarına uyması ve BM kararı olmaksızın Irak'a güç kullanılmamasına yönelikti. Türkiye bir yandan Bağdat ile diyalog içinde olmaya ve onu BM ile işbirliği yapmaya ikna etmeye çalışırken, diğer yandan da bölge ülkeleri nezdinde yaptığı girişimlerle sorunun güç kullanımına varmadan çözülmesi için işbirliği olanaklarını aramaktaydı. Ayrıca Türkiye, ABD'nin olası bir operasyon için kuzeyden cephe açabilmesini olanaklı kılacak şekilde ABD'nin Türkiye'ye ve Irak'ın kuzeyine askeri güç konuşlandırmasına izin vermesi yönündeki baskılar karşısında öncelikle uluslararası meşruiyetin temel olduğunu belirtmekle birlikte yine de bunun belli koşullarla sağlanabileceğini Amerika'ya bildirmişti. Bu doğrultuda Türkiye üzerinden Irak'a yönelik ikinci cephenin açılmasına izin verme amaçlı tezkerelere konusundaki pazarlıklar sırasında askeri ve siyasi boyutu itibarıyla Türkiye olmazsa olmazlarını şu şekilde ortaya koymaktaydı: *Irak'a yönelik hareketin içinde doğrudan yer almadan uluslararası koalisyonun dışında kendi başına Kuzey Irak'a (Kuzey Irak'ta oluşacak göç hareketini önleme ve sınır güvenliğini koruma amaçlı) girerek ve tamamen bağımsız hareket etmeyi istemekteydi. ABD'nin Türkiye'deki üslerden yararlanabilmesi de bu şartın ABD tarafından kabulüne bağlı olacaktı ve Kuzey Irak'a girecek Türk birliklerinin komutası Türk generalde olacaktı. Ayrıca Kuzey Irak'taki ABD askerlerinin asıl görevinin, Kuzey Irak'taki Türk birlikleri ile 36. paralelin altında bulunan ABD güçleri ile irtibatı (liason) sağlamaya yönelik olmasını istiyordu. Türkiye'de "ortak harekât merkezi" kurulmasını isteyen Türkiye, burada bir Türk ve bir ABD'li general düzeyinde iki irtibat subayının bulunması ve Katar'daki harekât merkezinde de Tomy Franks ile birlikte bir Türk generalin bulunmasını istemekteydi. Bunların dışında, Türkiye, Talabani ve Barzani'ye bağlı Kürt gruplarına verilmesi öngörülen silahların kendi denetiminde verilmesi ve savaştan sonra da kendi denetiminde toplanmasını istiyordu. Türkiye'nin kaygısı bu silahların terör örgütü PKK'nın eline geçmesi ihtimaliydi. Bu son konu ile Türkiye'nin Kuzey Irak'a sevk edeceği asker sayısı ve bunların nerelerde konuşlanacağı gibi konularda ABD ile uzlaşma sağlayamamıştı. Fakat, kamuoyunda pazarlığın daha çok ekonomik konularda tıkanıp izlenimi oluştu.*⁷⁴

Ankara, ABD'nin taleplerini yerine getirmek için Washington'dan politik, askeri ve ekonomik konularda güvence istemiştir. Ankara'nın taleplerinin önemli bir boyutunu, Irak'ın siyasal geleceğinin nasıl şekillendirileceği ile ilgili politik güvenceler olmuştur. Ayrıca, Ankara'nın savaştan sonra Irak'ın yeniden şekillendirilmesi sırasında Türkmenlerin de, Araplar ve Kürtler ile birlikte Irak'ın asli haklarından birisi olarak kabulünü yani Irak'ın toplam nüfusunun %12'sini oluşturan Türkmenlere, kurulacak olan Irak'ta "kurucu halk statüsü" verilmesini talep etmiştir. Ankara'nın bu talebi üç gerekçeye (devletler hukukundan kaynaklanan, Irak'ın demografik yapısından kaynaklanan ve Türkiye'nin stratejik çıkarları ile ilgili gerçeklere) dayanır.⁷⁵

Bu arada Irak yönetimi, 1 Mart 2003'ten itibaren el-Samud füzelerinin imhasına başlamıştı. Fakat, ABD açısından asıl olumsuz gelişme; Şubat başından beri görüşmeleri ve pazarlığı süren Türkiye üzerinden Irak'a yönelik ikinci cephenin açılmasına ve Türkiye'de ABD'nin 62.000 asker, 255 savaş uçağı, 65 helikopter konuşlandırılmasına ve Kuzey Irak'a geçirmesine izin verecek tezkerenin Meclis'te gerekli çoğunluğu sağlayamaması olmuştur.

⁷⁴ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 636, 637.

⁷⁵ Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası; Yapılması Gerekenler", s. 39.



Oysa Şubat başında Meclis'ten geçen ilk tezkereyle; İskenderun, Mersin Limanı, İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Çorlu, Sabiha Gökçen, Batman'daki havaalanları modernize edilecek, ayrıca gerekli görüldüğünde diğer üs ve limanlar da modernizasyon kapsamına alınacaktı. Bu kapsamda, Türkiye'ye yaklaşık 5000 Amerikan personeli ve askeri teçhizatı gelmiş ve gelmeye de devam ettiği esnada 1 Mart'ta belirtildiği gibi ikinci tezkerenin Meclis'ten geçmemesi üzerine Amerikan askeri personeli Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmıştır.⁷⁶ Bu gelişmeyi, Amerikalı ünlü yazar ve siyaset bilimci Noam Chomsky, "*Türkiye'nin, ABD'nin 2003'teki Irak istilasına muhalefet ederek İspanya ve İtalya'dan daha demokratik bir ülke olduğunu kanıtladığını*" belirtmiştir. Bu görüşünü de, ABD'ye Irak'ta yardım eden İspanya ve İtalya'nın aksine Türkiye'nin halkını dinleyerek Irak işgaline katılmamasına bağlamaktadır. Ayrıca bu durumun Türkiye için, bölgede önemli bir bağımsız güç olabileceğinin işareti olduğunu da ifade etmiştir.⁷⁷

9. SONUÇ

1980-88 Irak-İran Savaşı'nın ilk yıllarında, Irak saldırılarına karşı koyup üstünlüğü ele geçiren İran'a karşı Saddam'ı desteklemeye başlayan ABD; Irak'ın bu savaşın sona ermesinden sonra da bölgede maceralara girişebileceğini belli etmesine rağmen, bu devleti uyarmak yerine yatıştırma politikası izlemiştir. Bu da Saddam rejiminin kendi girişimlerine ABD'nin karşı çıkmayacağını düşünerek 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece İran devrimi ve İran-İrak savaşından sonra Basra Körfezi'nde güç dengesi üçüncü defa bozulma tehlikesinin ilk adımı atılmıştır. 28 Ağustos'ta Kuveyt'i 19. ili olarak ilan eden Irak'a yönelik olarak, 678 sayılı kararla 15 Ocak'a kadar buradan çekilmesi için süre tanınmıştır. Irak'ın çekilmeye yanaşmaması üzerine ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri, 17 Ocak-24 Şubat hava harekâtı ve 24 Şubat-27 Şubat kara harekâtı şeklinde gerçekleştirilen Çöl Fırtınası Operasyonu sonunda Irak'ın 687 sayılı kararı kabul etmesiyle savaşı sona erdirmişlerdir.

Galtung'un merkez-çevre teoremi (yapısal bağımlılık teorisi) çerçevesinde, yani merkez-çevre (ABD-İrak veya ABD-Türkiye) ilişkisi doğrultusunda geçen bu dönemdeki gelişmeler; doğrudan merkezin (ABD'nin) çevre ülkeye (İrak'a) yönelik politikaları, Türkiye'yi (çevreyi) de etkilemiştir. Zaten çevrenin çevreyle (Türkiye ile Irak) doğrudan ilişki kurmasını engelleyen veya etkileyen bir merkez çevrenin (ABD) olmasının bir etkisiyle, ABD'nin Türkiye'nin yakın komşusu Irak'a yönelik gerçekleştirdiği girişimlerden ve politikalarından Türkiye de doğrudan etkilenmiştir. Bu sürece biraz da, Türkiye'nin Özal'la birlikte aktif dış politikasının ister istemez ABD'nin Irak'a yönelik politikalarında sergilediği tutumla kesişmiş olması katkı sağlamıştır.

Zira, Türkiye Çöl Fırtınası Operasyonu'nda topraklarını ABD'ye açmış, BM ambargo kararlarına katılmış (Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatmıştı ve bu doğrultuda karşılaştığı zararın telafisi için BM Kurulu Antlaşması'nın 50. md'sinin uygulanmasına yönelik talebi sonuçsuz kalmıştı) ve bu savaşta mali yapısı derinden etkilenen nadir ülkelerden biri olmuştur. Oysa Türkiye'nin bu savaştan tek kazancı, (Saddam'ın hegemonya arzusu dikkate alındığında) kendisinin silah kullanmadan Irak'ın askeri gücünün kırılmış olmasıdır.

⁷⁶ Arı, **Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, s. 507.

⁷⁷ "Chomsky: Türkiye bölgesinde bağımsız bir güç olabilir",

http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/11/02/chomsky_turkiye_bolgesinde_bagimsiz_bir_guc_olabilir, Erişim Tarihi: 2.11.2009.



Öte yandan, savaştan hemen sonra güneyde Şiilerin kuzeyde Kürtlerin ayaklanmasını, ABD'nin sessiz kalması nedeniyle Saddam'ın bastırması neticesinde Türkiye ve İran sınırına mülteciler yığılmıştır. Bunların can güvenliğinin sağlanması ve ayrıca bunların Türkiye'ye maliyetinin çok fazla olması nedeniyle Özal'ın girişimiyle bunların evlerine geri dönmesini sağlayıcı 5 Nisan 1991'de alınan 688 sayılı kararla, kurtarma ve yardımla sınırlı Huzur Operasyonu'nun birinci aşaması oluşturulmuştur. Kararda belirtilmemesine rağmen 36. paralelin kuzeyi, 33. paralelin güneyi Irak uçakları için uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Söz konusu 36. paralelin kuzeyinde güvenli bir bölgenin oluşturulması ile Kürtlere bir hayat sahası açılmış olmaktadır. Kürtleri Saddam'ın saldırılarından koruma amaçlı Temmuz 1991-Aralık 1996 arası kapsayan Huzur Operasyonu 2 veya Çekiç Güç'ün adı 1997 Ocağında Keşif Gücü olarak değiştirilmiştir. Mart 2003'te (Irak işgali ile) Keşif Gücü, fiilen ve hukuken sona ermiştir. Bu arada, Silopi'de konuşlanan Çekiç Güç'ün, PKK'ya karşı operasyonları engeller nitelikte olmasına Türkiye'nin itirazı sonrası bu güç hava gücü haline dönüştürülmüştü. Önce Silopi'de sonra İncirlik'te konuşlanan bu Çekiç Güç'ün örtülü operasyonlarından biri de, PKK'ya destek vermesidir. Ne yazık ki Türkiye kendi iradesiyle Çekiç Güç'ü ülkesinde konuşlandırırken, bunun görev süreleri isteksiz de olsa sürekli altı aylık periyotlarla uzatılmıştır. Ayrıca, Türkiye kendi iradesiyle Kuzey Irak'ta uçuşa yasak bölge oluşumuna vesile olurken öte yandan Kürt oluşumunun da kurumsallaşmasına katkıda bulunmuş olmaktadır.

Önemli gelişmelerden bir tanesi de; 3 Nisan 1991 tarihli 687 karardır ve bu karar; Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ve BM Özel Komisyonu (UNSCOM) tarafından Irak'ın 150 km'yi geçen balistik füzeleri ve kitle imha silahlarının denetlenmesini ve Irak'a uygulanan ambargonun da bu sürecin tamamlanmasını öngörmüştür. Bu denetimler sık sık kesilme eğilimi gösterse de Güvenlik Konseyi tarafından alınan yeni kararlarla devam etmekteydi. Ta ki Irak'ın yeterli denetime izin vermediği gerekçesiyle 16- 19 Aralık 1998 Çöl Tilkisi Operasyonu'nu koalisyon güçlerinin gerçekleştirmesine kadar (Bu operasyona tepki gösteren Fransa, askerlerini Keşif Gücü'nden geri çekmişti). Bu aynı zamanda UNSCOM'un faaliyetlerinin sona ererek yerine UNMOVIC'in getirilmesiyle IAEA ile birlikte denetimleri sürdüreceğinin ve uçuşa yasak bölgelerin de meşruluğunun tartışmaya açılması anlamına gelmektedir. Zira, Irak'a uygulanan ambargo, Irak yönetiminden öte Irak halkı ve bölge ülkeleri için verdiği zararlar eleştirilmekteydi.

Diğer önemli bir gelişme, 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan güvenlik algulamalarında değişikliklerin yanı sıra ABD dış politikasında (Clinton'un daha statükocu politikasının aksine) Bush'la birlikte agresif bir politika izleneceğinin belirginleşmiş olmasıdır. Bu saldırılardan sonra Bush'un politikasında, yeni muhafazakarların çoğunun Yahudi olması, İsrail ile ABD'nin politikasının iç içe geçtiği bir izlenim oluşturmaktadır.

ABD'nin tavırlarından Irak'ı işgal edeceğini belli etmesi üzerine, Türkiye BM kararı olmadan Irak'a müdahaleye karşıydı. Ancak belirli koşullarda anlaşılması halinde bunun mümkün olabileceğini belirtmesi sonucu yapılan pazarlıklar da sonuçsuz kalmıştı. Hepsinden önemlisi, Türkiye'de ikinci bir cephenin açılmasına yönelik tezkere 1 Mart'ta Meclis'ten geçmemişti.

IAEA ve özellikle UNMOVIC'in denetim raporlarında; kitle imha silahlarına rastlanılmadığının belirtilmesiyle, ABD'nin öne sürdüğü 'Irak'ta kitle imha silahlarının olduğuna' dair söylem kanıtlanamamaktaydı. Ancak, Saddam'ın saraylarını kendi mahrem yeri olduğu gerekçesiyle denetçilere açmaması, onun sonunun yaklaştığının habercisiydi. Saddam bunu yaparken, yine 1998 yılındaki Çöl Tilkisi Operasyonu gibi sınırlı bir operasyon olabileceğini tahmin etmiş olsa da yanıldığı noktalar; bu operasyonu gerçekleştiren operasyon



karşıtı denebilecek Clinton döneminde bile yapılabilmiş olmasını ve Bush'un izlediği agresif politikayı öngörememiş olmasıdır. Bu da 2003 Martındaki Irak'ın işgalini beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

ARMAOĞLU, Fahir, **Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, İstanbul: Alkım Yayınları, 1999.

ARI, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul: Alfa yayınları, 2004.

ARI, Tayyar, **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul: Alfa yayınları, 2004.

ATAK, Ümit Ayşe, “Körfez Krizi'nin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, **Basılmış Yüksek Lisans Tezi**, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 1997.

BACIK, Gökhan, “Irak'ın Geleceği Üzerine Tartışmalar”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 1 (İlkbahar 2000), ss. 71-94.

BARKEY, Henry J. , “Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), ss. 29-49.

BRAR, Harpal-RAULE Ella, **Ortadoğu ve Emperyalizm-1**, çev. Evren Madran, İstanbul: Papirüs yayınları, 2004.

CHOMSKY, Noam, **Amerikan Müdahaleciliği**, çev. Taylan Doğan-Barış Zeren, İstanbul: Aram yayınları, 2003.

“Chomsky: Türkiye bölgesinde bağımsız bir güç olabilir”,

http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/11/02/chomsky_turkiye_bolgesinde_bagimsiz_bir_guc_olabilir, Erişim Tarihi: 2.11.2009.

ÇEÇEN, Anıl, “Güney Komşumuz Irak”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), ss. 13-28.

ERİŞ, Oğuz, “Körfez Krizi ve Türkiye'de Karar Alma Süreci”, **Değişen Dünya ve Türkiye**, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları, Aralık 1995, ss. 249-266.

ERKMEN, Serhat, “Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası”, **Avrasya Dosyası**, C. 8/Sayı. 4 (Kış 2002), ss. 160-188.

HARRİS, William, “Modern Irak'ın Stratejik Konumu”, **Avrasya Dosyası**, C.VI/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), ss. 50-65.

HASAN, Mazin, “Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler”, **Stratejik Analiz**, C. IV/Sayı. 48 (Nisan 2004), ss. 33-47.

HÜRRİYET, 1 Mayıs 1991, s. 9.

http://tr.wikipedia.org/wik:/11_Eyl_%C3%BCI_2001_Sald%C4%Bir%C4%lar%C4%B1, Erişim Tarihi: 20.11.2006.

KALKAN, Yılmaz, **Bir Ortadoğu Gerçeği Irak ve Saddam Hüseyin**, İstanbul: Beyan yayınları, 1991.

KAYNAK, Muhteşem v.dğr. , **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)**, Ankara: Tanmak yayınları, 1992.

KILINÇ, Ramazan, “Soğuk Savaş Sonrasında Barış Körfezi'nde Güvenlik, Yapılanma, Algulamalar, Politikalar”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 1 (İlkbahar 2000), ss. 6-27.

KOÇ, Şanlı Bahadır, “Türkiye, ABD ve Irak Harekâtı: Hayır Diyebilen Türkiye ?” **Stratejik Analiz**, C. 3/Sayı. 74 (Şubat 2003), ss. 41-46.



KURUBAŞ, Erol, “ Irak’ta Kürt Ayrımcılığı ve Barış Şansı”, **Avrasya Dosyası**, C. 8/sayı. 4 (Kış 2002), ss. 124-159.

OKUR, Mehmet, “Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Türkiye’nin Güvenliğini Tehdit eden Terör Örgütlerine Bölge Ülkelerinin ve Avrupa Devletlerinin Desteği”, **Stratejik Araştırmalar**, Yıl. 3/Sayı. 6 (Aralık 2005), ss. 91-108.

RUBİN, Barry, “Fiyaskoların Alası, 1991”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 3 (Sonbahar 2000), ss. 161-179.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (1918- 1994)**, Ankara: İmge yayınları, 2002.

SEZAL, S.Rana, “Irak’ta Devlet ve Şiiler”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/Sayı. 3 (2000), ss. 110-121.

SLUGLETT, Marion Farouk-SLUGLETT Peter, **Iraq Since 1958-From Revolution To Dictatorship**, London/New York: I.B. Tauris & Co Ltd. Publishers, 1987.

TALEB, Hasan Abu, “Bağdat’a Giden Yol”, **Stratejik Analiz**, C. 3/sayı. 4 (Şubat 2003), ss. 51-52.

TÜRK DIŞ POLİTİKASI CİLT: II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, *ed.* Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayınları, 2003.

USLU, Nasuh, “Körfez Savaşı ve Amerika’nın Politikaları”, Ankara: **SBF** yayını, C. 54/Sayı. 3 (Temmuz- Eylül 1999), ss. 71-93.

YILMAZ, Hasan, “Irak’ta Muhalefet ve ABD’nin Irak Politikası”, **Avrasya Dosyası**, C. 6/sayı. 3 (Sonbahar 2003), ss. 66-96.

YILMAZ, Hasan, “Kuzey Irak Kürt Medyasında Türkiye’nin Görüntüsü”, **Stratejik Analiz**, C.3/Sayı. 34 (Şubat 2003), ss. 27-40.

YILMAZ, Hasan, “Kuzey Irak’ta Ortak Yönetimin Geleceği”, **Stratejik Analiz**, C. 7/sayı. 74. (Haziran 2006), ss. 79-87.